

Cumhuriyetin ilk yüzyılında Türkiye'nin demografik değişimi

A.Banu Akadlı Ergöçmen, Prof.Dr.

bergocme@hacettepe.edu.tr

3 Kasım 2023,

Hacettepe Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara

Prof. Dr. Nusret Fişek'e saygıyla

Prof. Dr. Nusret Fişek
Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün
kurucu müdürüdür (1967-1972).

Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü
1967 yılında
Hacettepe Üniversitesi ile eş
zamanlı kurulmuştur.

1914 – 1990

1967 -1972

Sihhiye Yerleşkesi ,
Tıp Fakültesi Morfoloji Binası

1972-2004

Sihhiye Yerleşkesi, D-Blok, Giriş
Katı ve 1. Kat

2004-2016

Sihhiye Yerleşkesi, D-Blok, 5.
Kat.

2016-...

Beytepe Yerleşkesi.

NEE NÜFUS
ETÜTLERİ
ENSTİTÜSÜ

Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü: Kuruluşunda ve 53. Yılında

https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/tanitim/NEE_Web_PDF.pdf

Seçilmiş Demografik Göstergeler ile Türkiye Nüfusu, 2022

Toplam nüfus
85.279.553

Kaba Ölüm Hızı
‰ 5,9

Kaba Doğum Hızı
‰ 13

Daha uzun bir ömür

E_0 : 77,5 **74,8 (erkek)**
80,3 (kadın)

Ortanca yaş
33,5

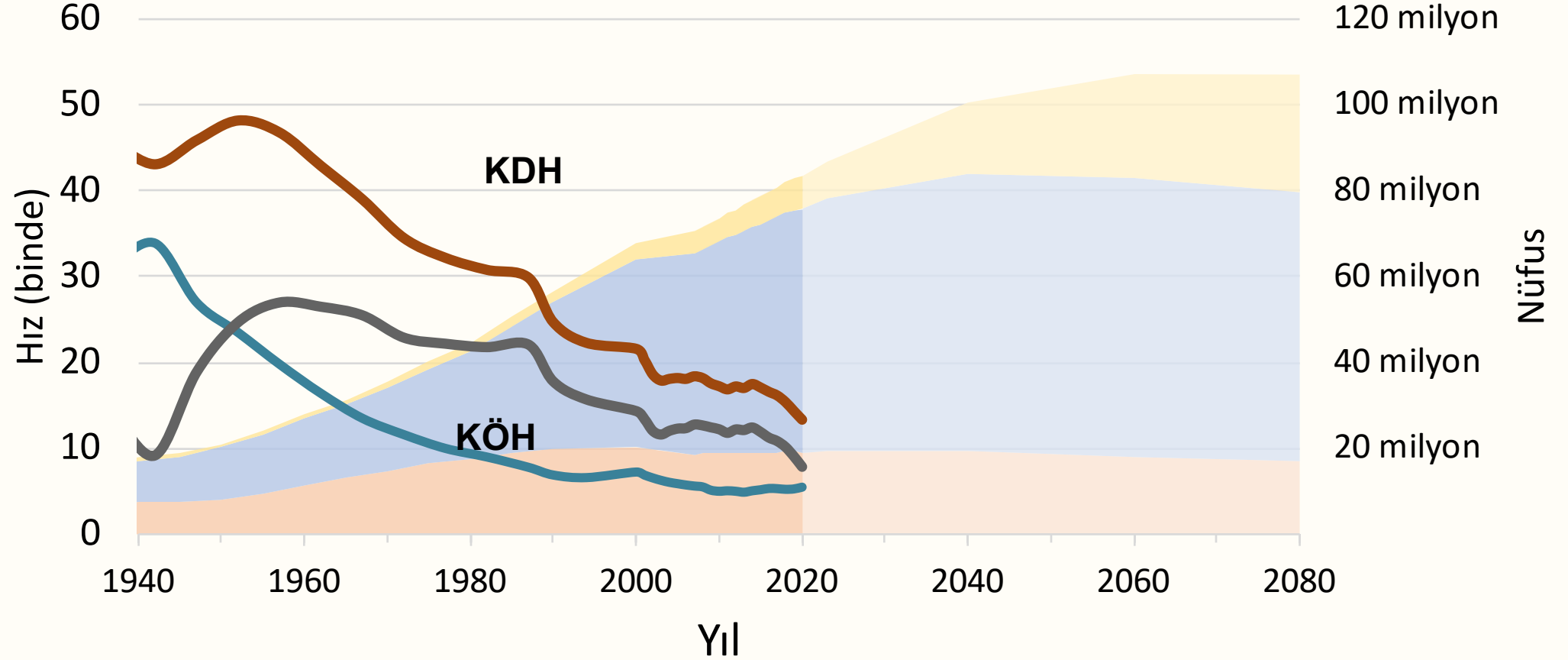
TDH
1.62

Çocuk nüfus
%22

Çalışma çağındaki nüfus
%68,1

Yaşlı nüfus
%9,9

Türkiye'nin Demografik Süreci 1940-2080

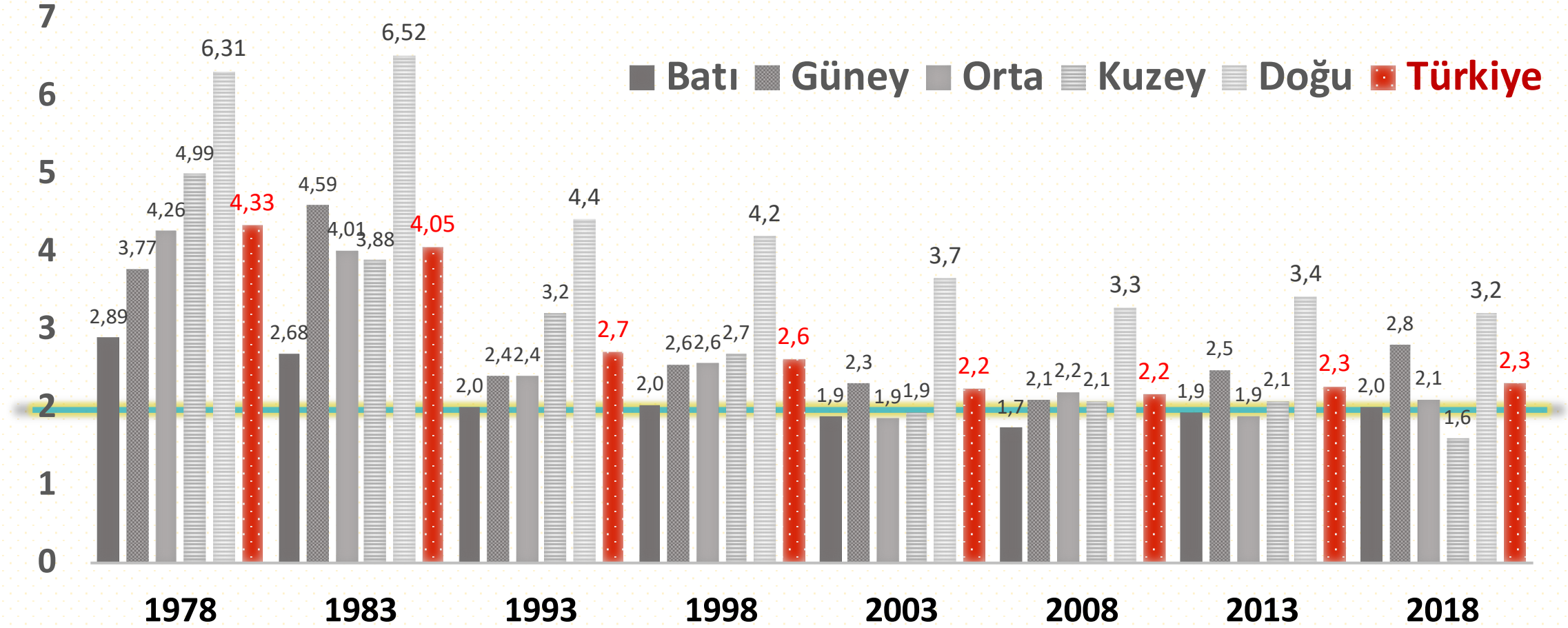

Kaynak: Ergöçmen, B. ve Keskin, F. (2022), Türkiye Nüfusunun Değişimi

Doğurganlık: Toplam Doğurganlık Hızının (TDH) 6'nın üzerinde olduğu zamanlardan 1.6'ya...

- TDH 1950'lerin ilk yıllarına kadar yüksek olup kadın başına 6-7 düzeyindedir (DİE, 1995)
- 1963'te 6.10 olan TDH, 1970'li yılların ortalarına kadar 5'in üzerindedir.
- TDH 1978 ile 2008 yılları arasında yarı yarıya azalarak 4,33'ten 2,16'ya gerilemiş ve takip eden yıllarda azalma eğilimini sürdürerek nüfusun kendini yenileme düzeyi olan 2.1'in altına inmiştir.
- Doğurganlık hızlarındaki düşüşün belirginleştiği zamanlar 1980'li yılların sonu ile 1990'lı yılların başlarıdır.
- Türkiye'de doğurganlık 2000'li yılların başında yenilenme düzeyinin üstünde durağanlaşmış ve ardından düşüş eğilimi devam etmiştir.
- Bölgesel farklılıklar devam etse de ülke genelinde görülen düşük seviyelerdeki doğurganlık son yirmi yılda Türkiye'nin temel demografik özelliklerindendir.

Toplam Doğurganlık Hızı değişimi; Türkiye ve bölgeler, TNSA 1978-2018

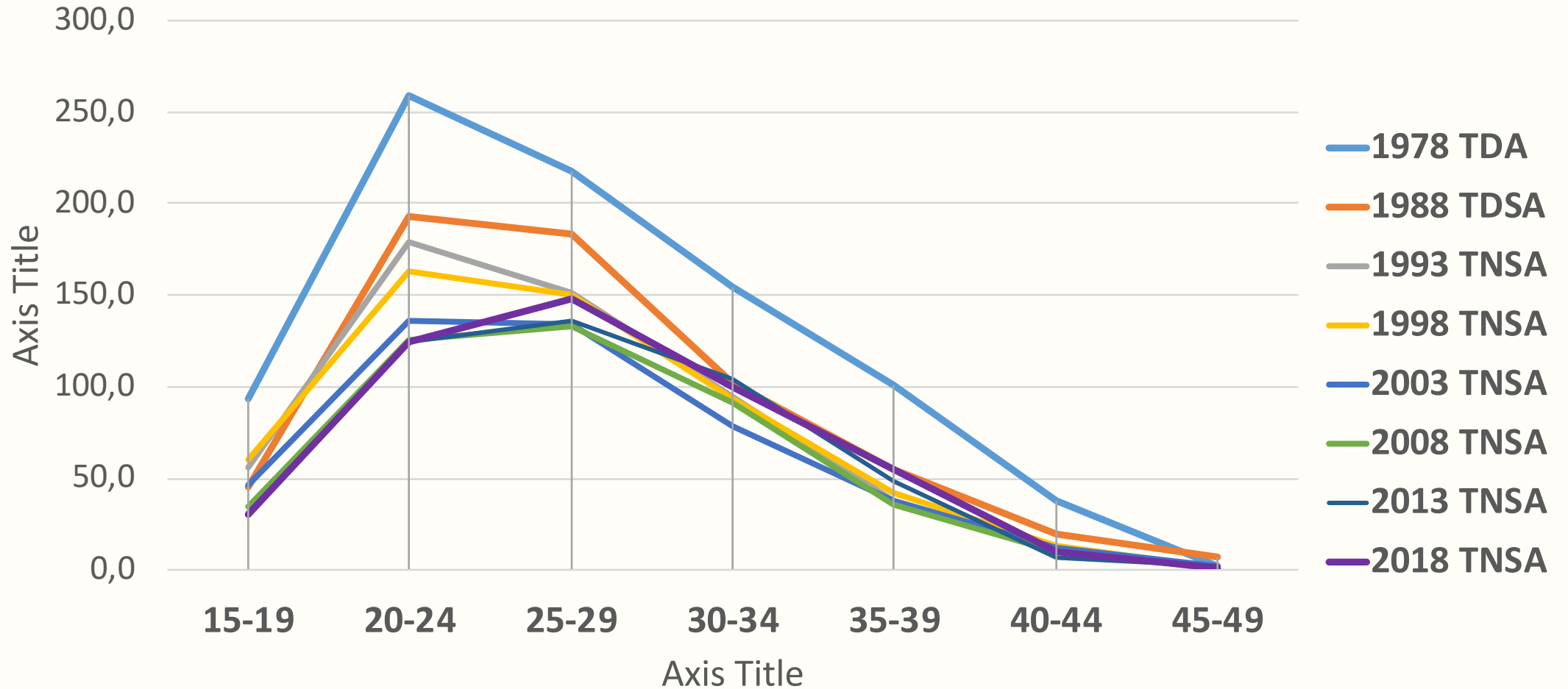
Doğurganlık eğiliminde etkili olabilenler

Demografik olaylar bir bütün olan toplumsal gerçeğin içinde yer alırken hem ondan etkilenir hem de etkilerler

Doğurganlık düzeyinin değişiminde rol alan **sosyal, kültürel, ekonomik ve yapısal faktörler** etkilerini bazı **biyolojik ve davranışsal faktörler** aracılığıyla gerçekleştirmektedirler

Yaşa Özel Doğurganlık Hızları, TNSA 1978-2018

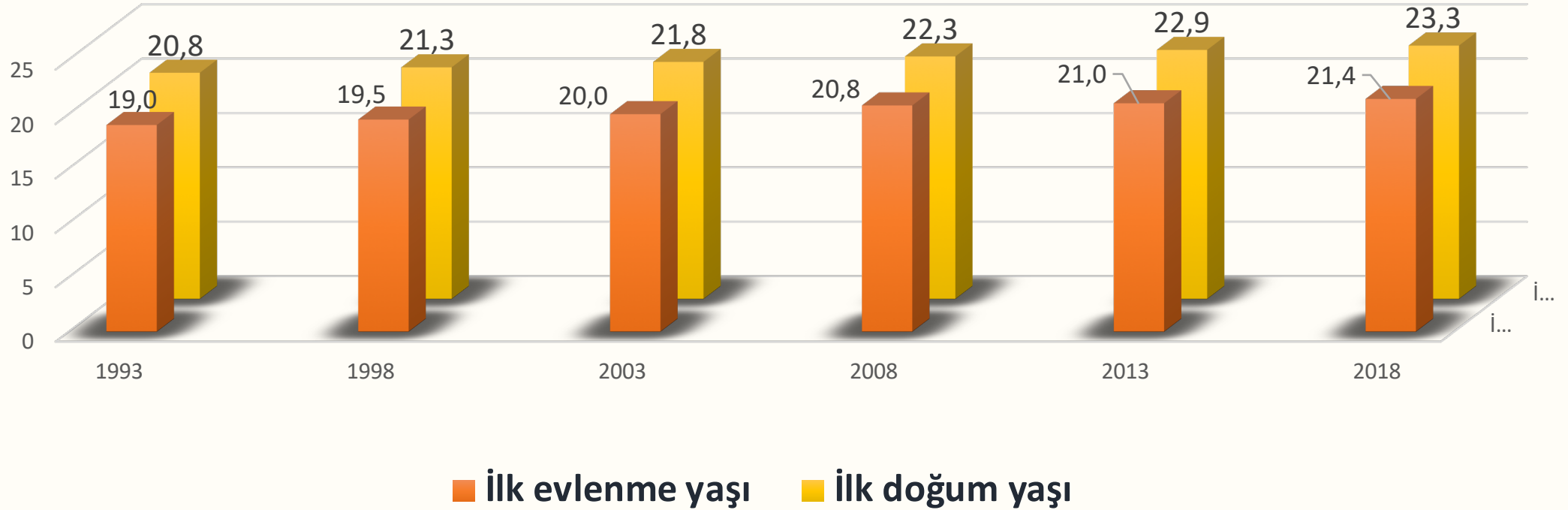

Ortanca İlk Evlenme ve Doğum Yaşı, (25-49 yaş)

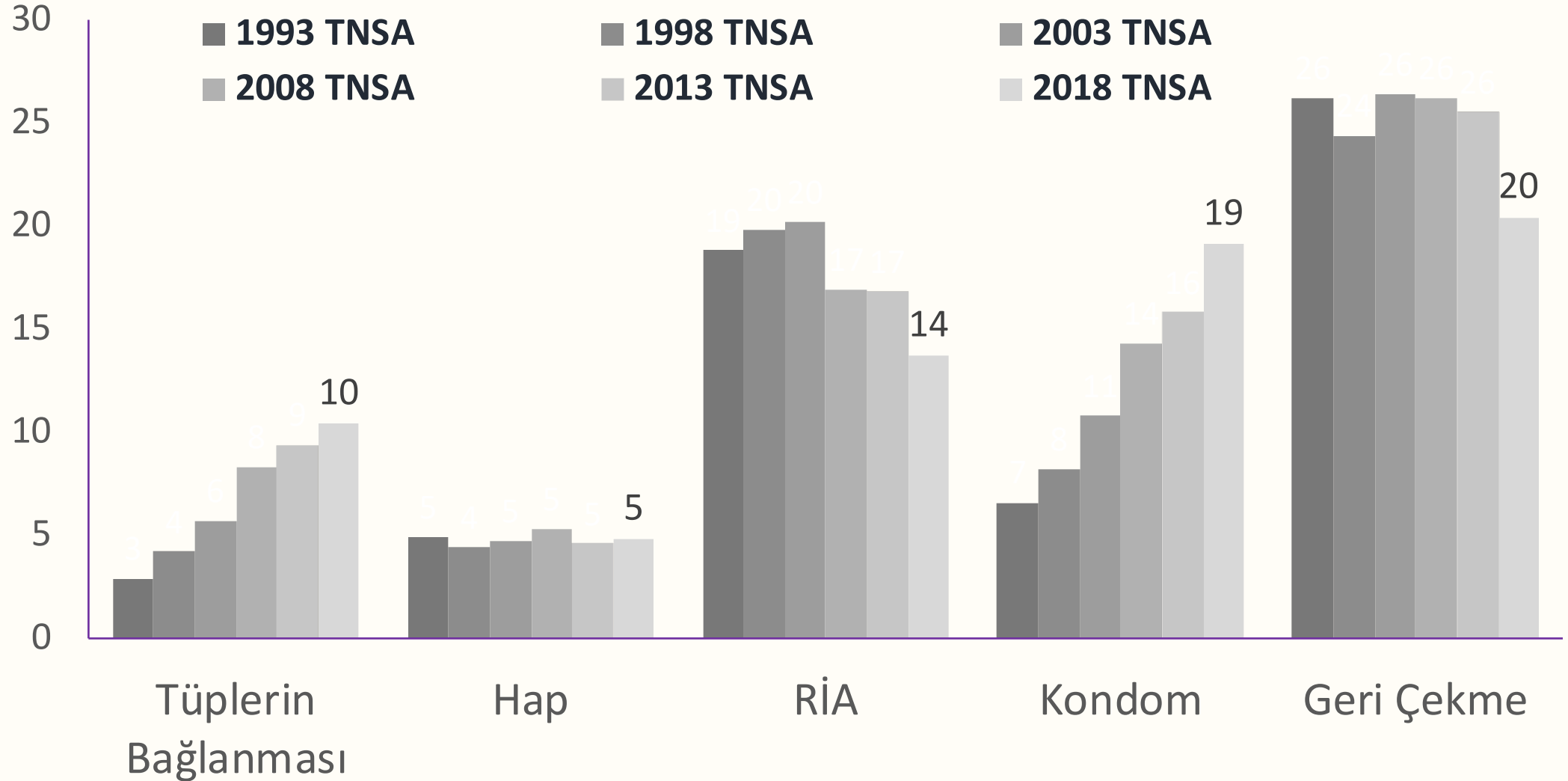
Türkiye’de 25-49 yaş grubundaki kadınlar için ilk evlenme yaşı son on yılda değişmemiştir.

Ortanca ilk evlilik yaşı 21’dir.

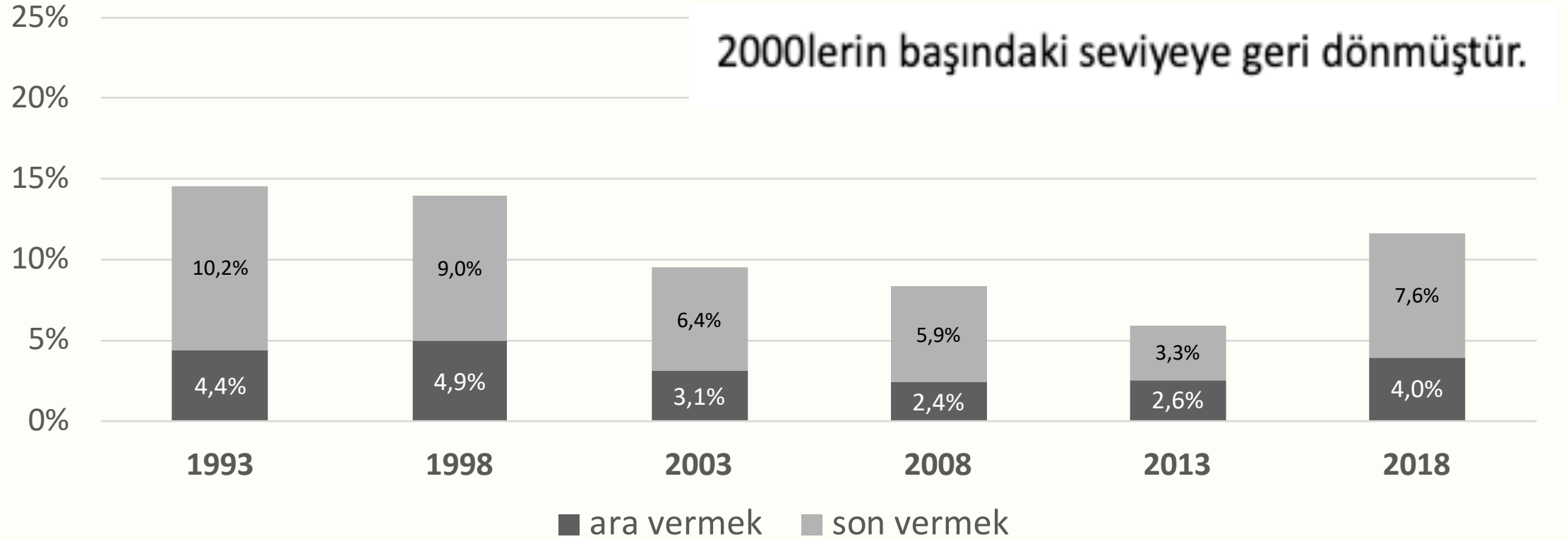
Erken yaşta yapılan evliliklerde 15-19 yaş grubundaki kadınların %5’i evlenmiştir.

Yöntemlerin Kullanımına göre Değişimler, 1993-2018

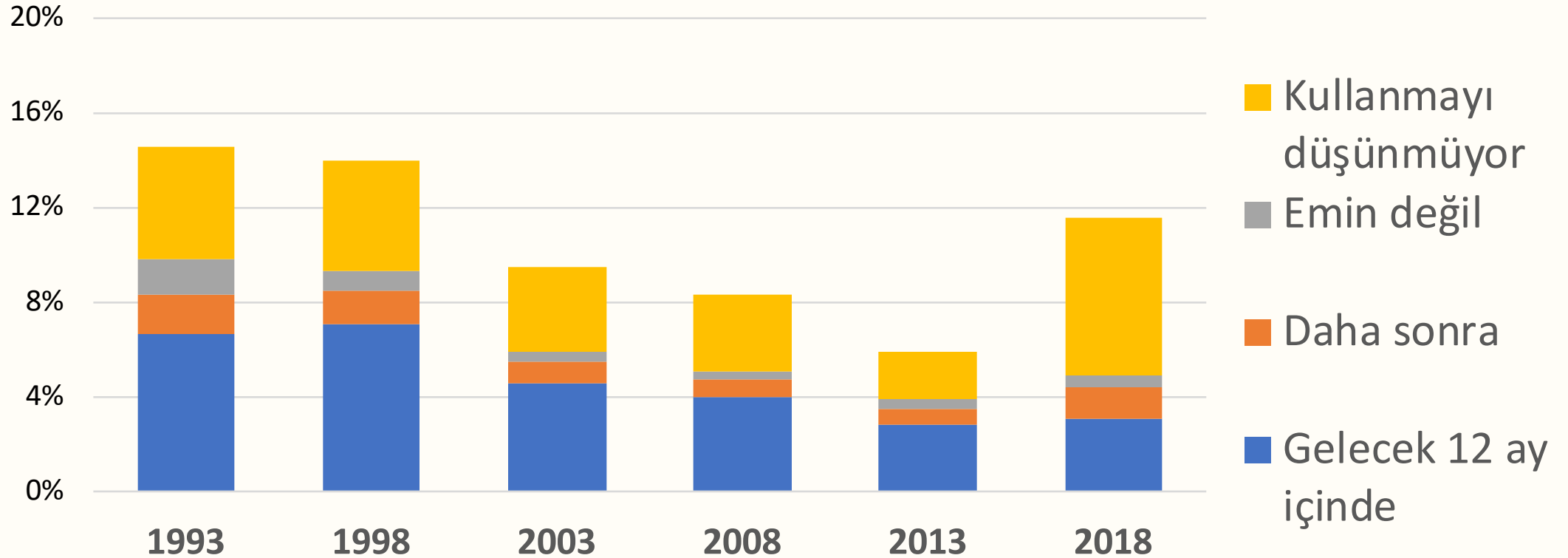

Karşılanmamış aile planlaması ihtiyacındaki değişimler, 1993-2018 TNSA

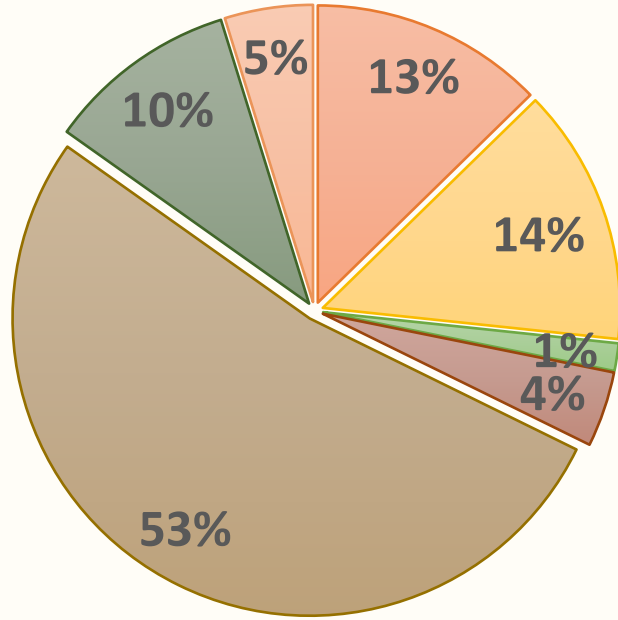
Çavlin, A., Çağatay, P. ve Güneş, K. 2022. Gebeliği Önleyici Yöntemlere İlişkin Farklı İhtiyaçların Karşılanması: Türkiye’de Karşılanmayan Gebeliği Önleyici Yöntem İhtiyacının Toplam Pazar Yaklaşımı ile Analizi (yayında)

Karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı olan halen evli kadınlar arasında gelecekte yöntem kullanma niyeti, 1993-2018 TNSA

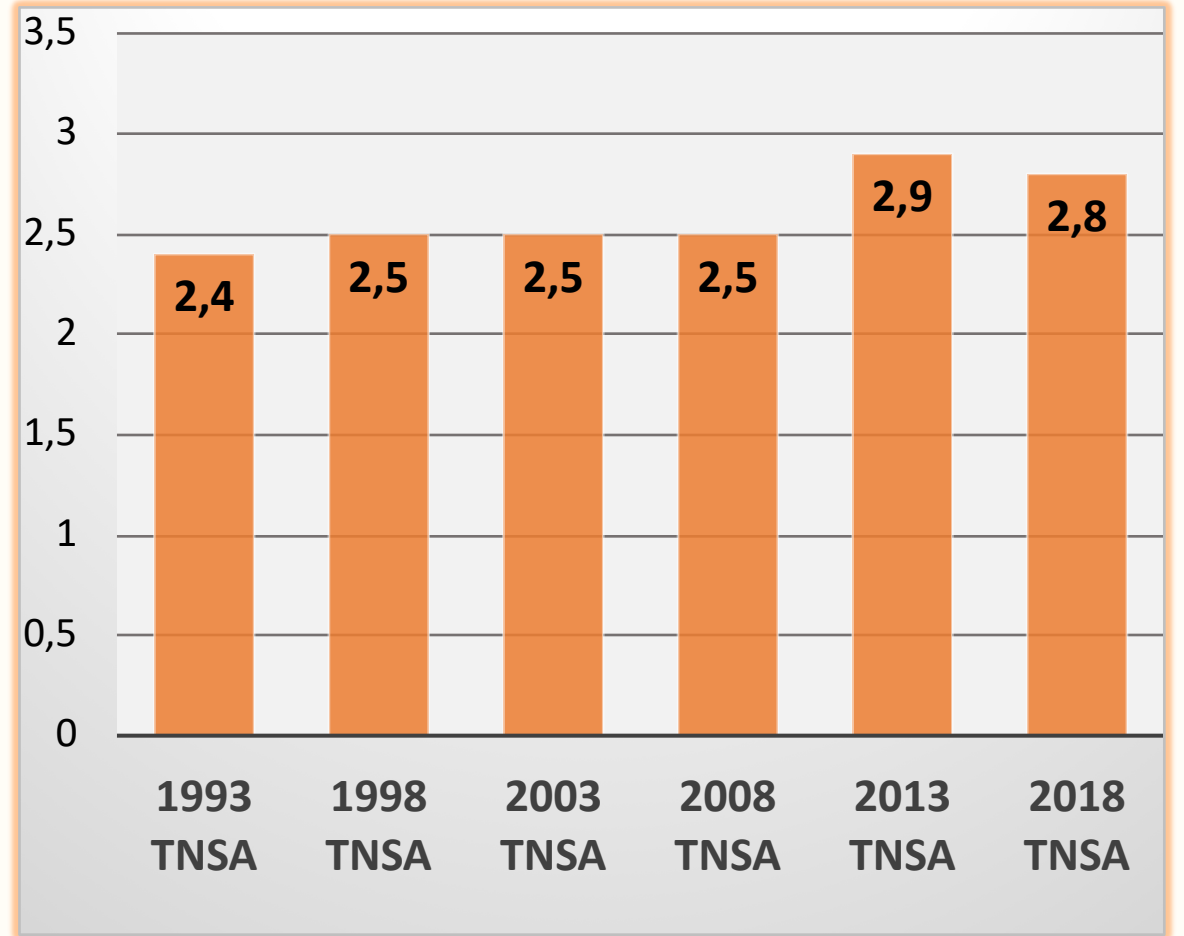
Çavlin, A., Çağatay, P. ve Güneş, K. 2021. Gebeliği Önleyici Yöntemlere İlişkin Farklı İhtiyaçların Karşılanması: Türkiye’de Karşılanmayan Gebeliği Önleyici Yöntem İhtiyacının Toplam Pazar Yaklaşımı ile Analizi ¹³

Doğurganlık tercihleri

- Hemen istiyor
- İstiyor zamanını bilmiyor
- Başka istemiyor
- Gebelik mümkün değil
- Daha sonra istiyor
- Kararsız
- Tüpler bağlı

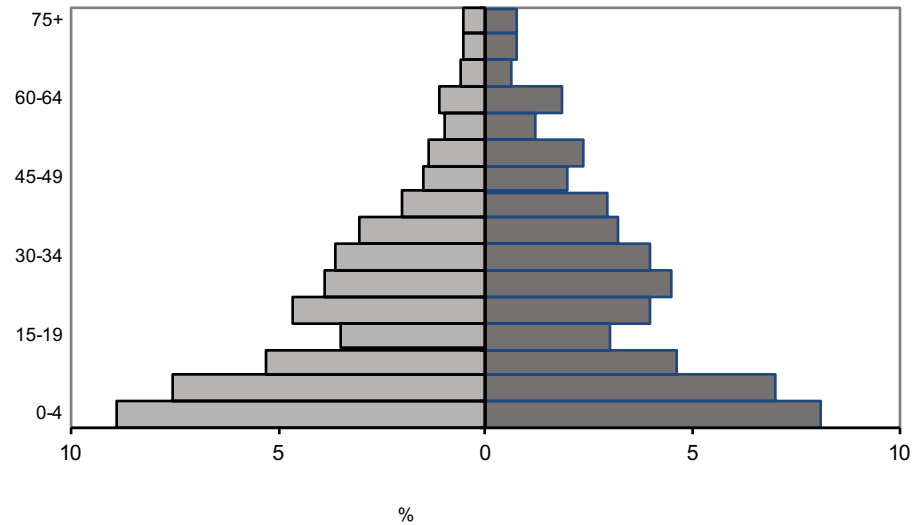
İdeal çocuk sayısı

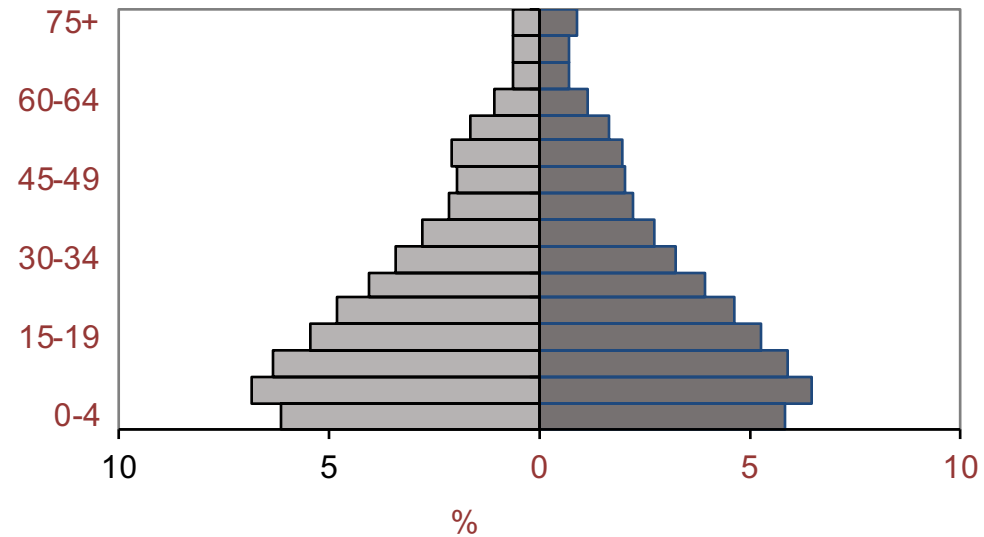
Ortalama Yaşam Süresi ve Erken Yaş Ölümlülüğü

- Türkiye’de doğuştan beklenen yaşam süresi (e_0) temel sağlık hizmetleri, beslenme vb. gelişmelerin bir yansıması olarak ortalama yaşam süresinin uzamıştır.
- 1950’lerde 40 yaş civarında olan e_0 günümüzde 78 yaşa çıkmıştır; e_0 kadınlar için 80,7, erkekler için 75,3’tür ve bu yüzyılın ortasında 80’li yaşları geçip kadınlar için 85 yaşa, erkekler için 81 yaşa kadar uzayacağı öngörülmektedir.
- 65 yaşında olan bir kişinin kalan yaşam süresi ortalama 17,8 yıla çıkmıştır. Erkekler için bu süre 16,1 yıl, kadınlar için 19,3 yıldır. Diğer bir ifade ile 65 yaşına ulaşan kadınların erkeklerden ortalama 3,23 yıl daha fazla yaşayacağı tahmin edilmektedir.
- Ömrün uzamasında erken yaş ölümlerinin önlenmesine yönelik çabalarla alınan mesafe ve bu ölümlülüğünün kontrol edilebilir düzeylere gerilemesi önemlidir.
- 1950’li yıllar için binde 230’un üstünde tahmin edilen bebek ölüm hızı, binde 9’a gerilemiştir.
- Beş yaş altı ölümlülük hızı 1988’de binde 97.5. 1993’te 60.9 seviyesinden binde 12’ye inmiştir.

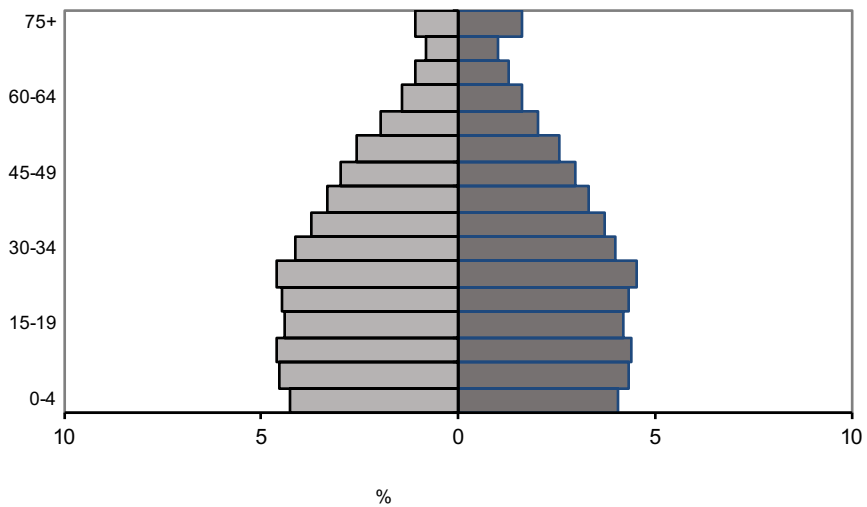
1935

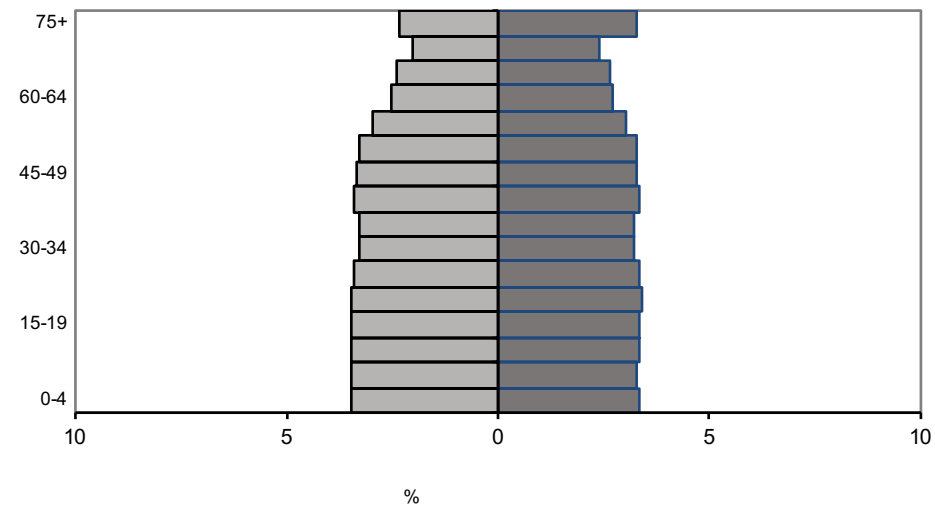
1985

2008

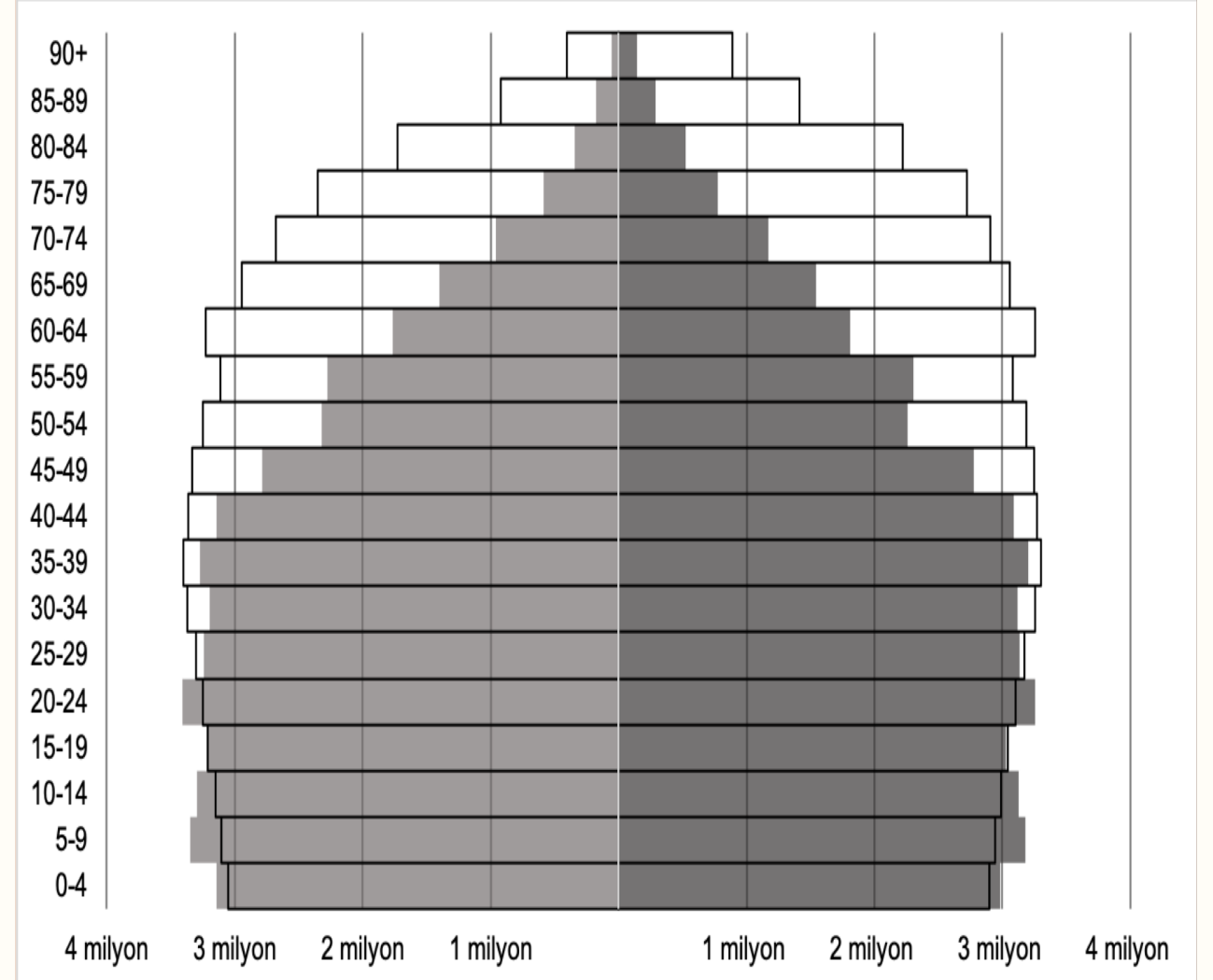
2050

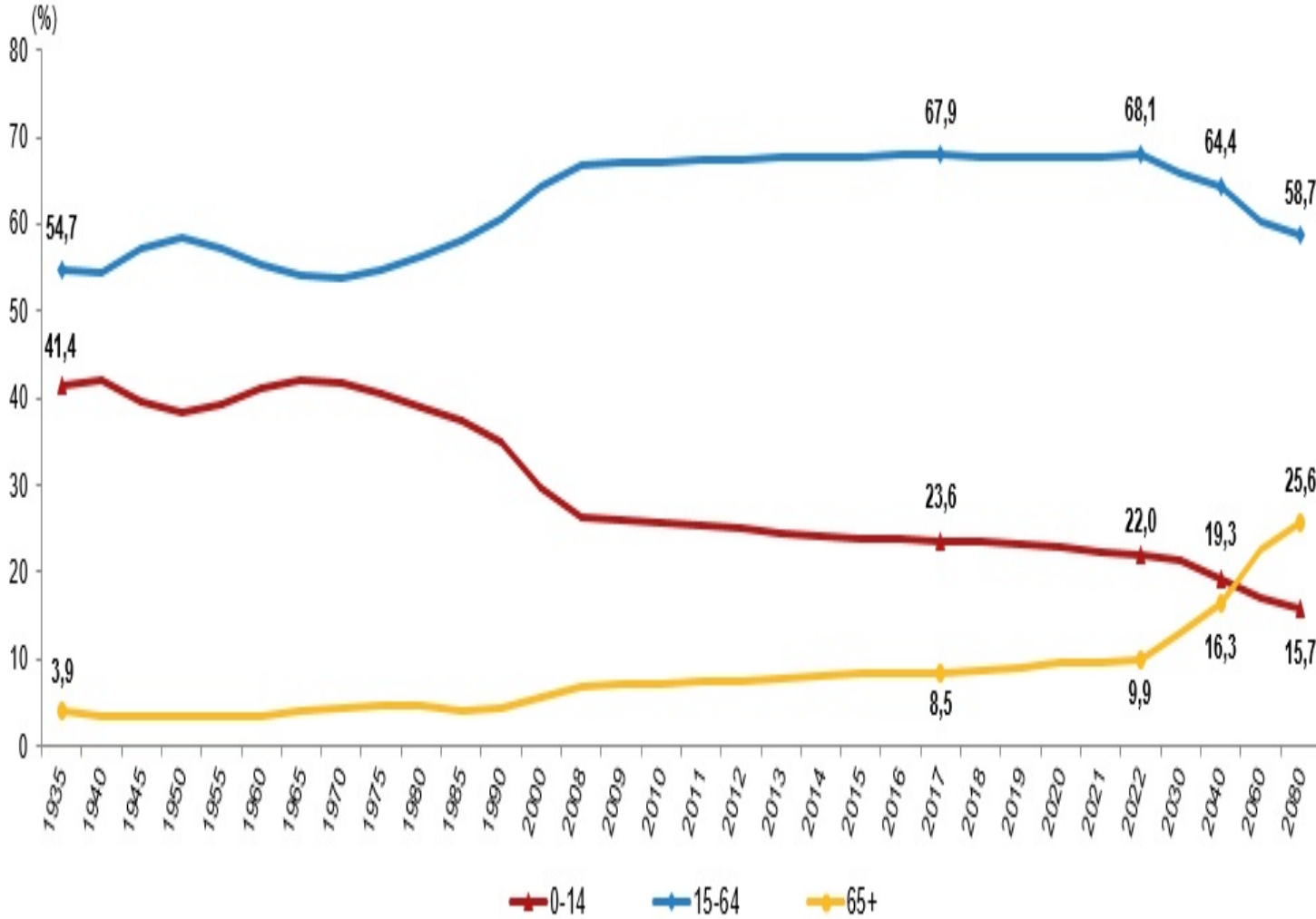
Yaş yapısına yansımalar...

- Yüksek doğurganlık ve ölümlülük seviyelerinden düşük seviyelere geçiş ile **nüfusun yaş yapısı değişmiştir.**
- Toplam nüfus içinde **15 yaşından küçük** nüfusun **payı azalmış**, 15-64 ve 65+ yaş gruplarının **payı artmıştır.**
- Geçmişin yüksek doğurganlık düzeylerinden kaynaklı olarak, **çalışma çağı nüfusunun (15-64) yüzyılın ortalarına kadar artması** beklenmektedir.

Türkiye, 2020-2050

Temel yaş gruplarına göre nüfus, 1935-2060

	2022	2030	2060
<15	22,0	21,3	16,9
15-64	68,1	65,8	60,4
65+	9,9	12,9	22,6
Ortanca yaş	33,5	35,6	42,3

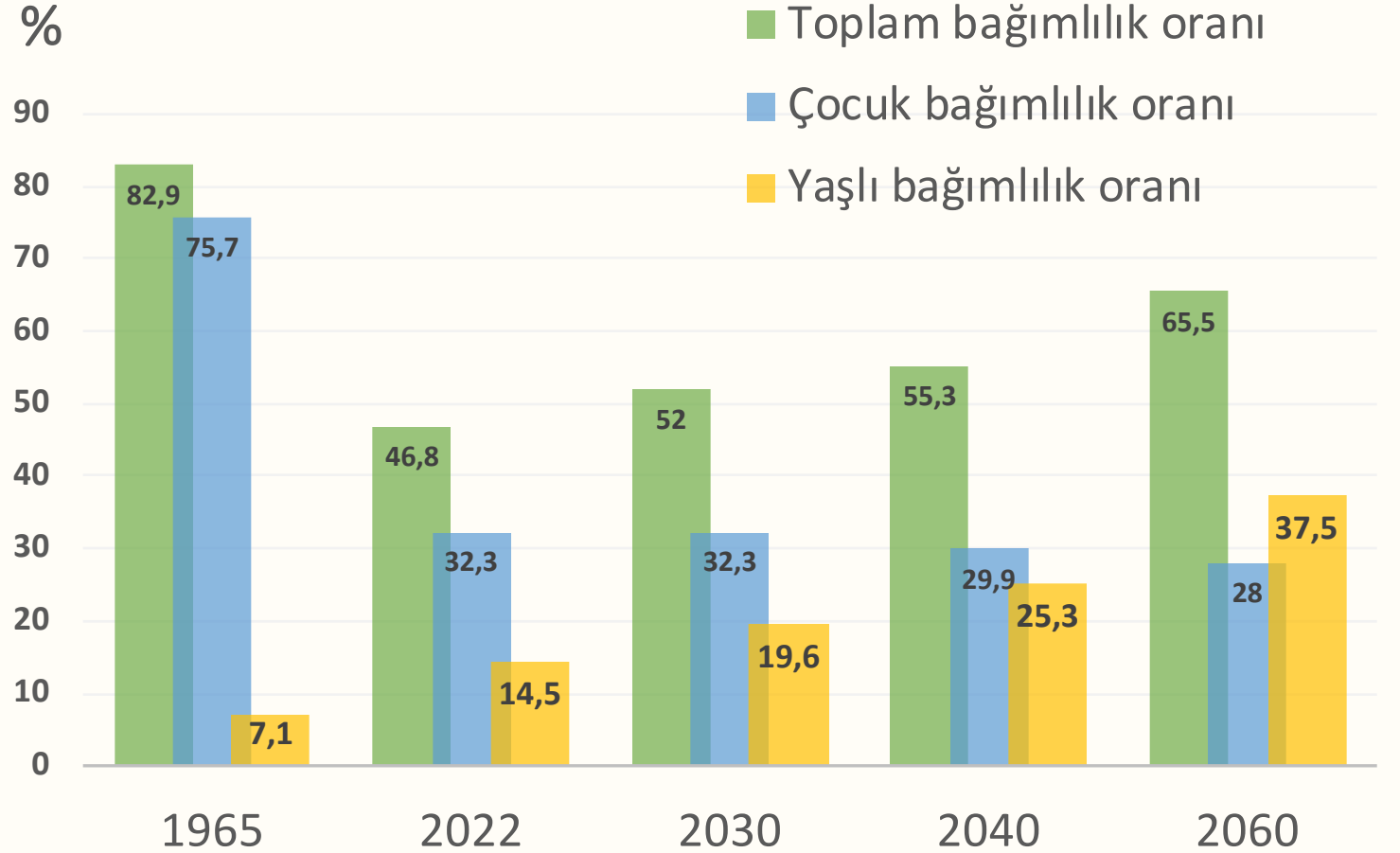
Bağımlılık oranları

Çalışma çağındaki
100 kişiye düşen
yaşlı bağımlılık
oranı

1965 yılında %**7,3**

2022 yılında %**14,5**

21. yüzyılın sosyal dönüşümü → nüfus yaşlanması

20. yüzyılın sonlarına kadar, “yaşlanma” kavramının bu denli gündemde olduğu bir dönem hiç olmamıştır.

Dünyada 2022 yılında 65+ yaş nüfus → 782 998 642

Toplumların bazıları daha erken, bazıları daha geç bu süreçte yer alacak olsalar da **nüfusun yaşlanması küresel bir olgudur.**

Dünya nüfusunun %9,8'ini oluşturan 65+ yaş nüfusun payının **2050** yılında **%16'ya** çıkacağı tahmin ediliyor.

Nerdeyse tüm ülkelerin 2015 ve 2030 yılları arasında yaşlı nüfusunun önemli oranda büyüyeceği ve gelişmekte olan ülkelerde bu büyümenin gelişmiş ülkelere kıyasla daha hızlı olacağı beklenmektedir.

Demografik yaşlanmaya giden süreç

Yaşlı nüfusun artışıındaki etkenler:

- Doğum hızının düşmesi
- Ortalama yaşam süresinin uzaması

Demografik olarak nüfusun yaşlanması, sağlık, sosyal, ekonomik, teknolojik tabanlı pek çok bileşenin etkisiyle **ortalama yaşam süresinin uzaması** ve **doğurganlığın azalması** ile **yaşlanma yaşı** olarak tanımlanan **yaşın üzerindeki nüfusun artması** sonucu toplam nüfus içinde genç yaşlardaki nüfusun payının azalması ve yaşlı nüfusun payının görece artmasıdır.

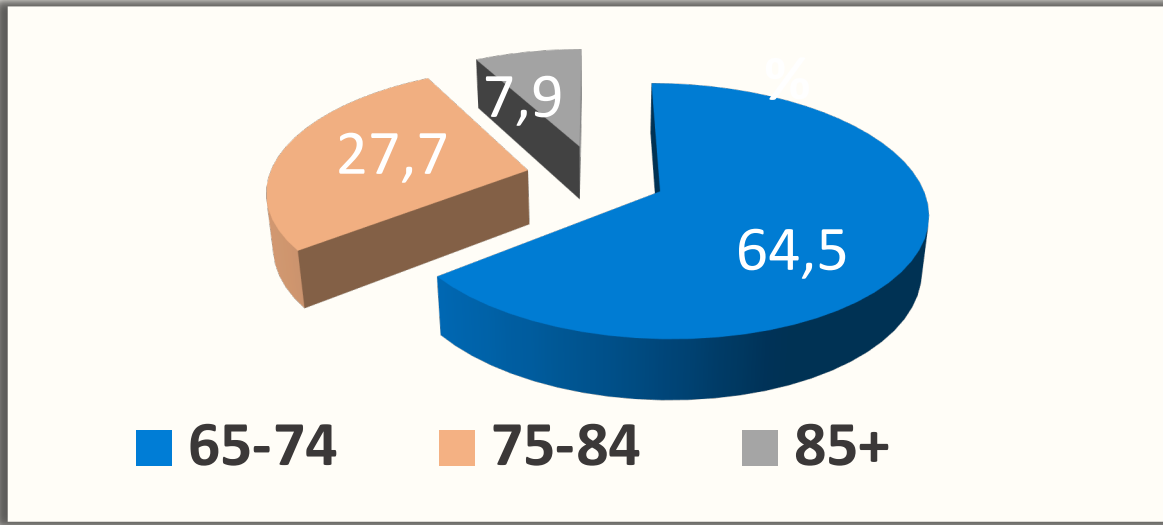
Yaşlı nüfus olmaya doğru...

- Türkiye, toplumsal ve ekonomik değişimle birlikte demografik yapısında da önemli bir dönüşüm yaşayarak **nüfus artış hızının yavaşladığı, doğurganlık ve ölümlülük hızlarının düşük olduğu** bir konuma ulaşmıştır.
- Bu süreç **gelecekte yaşanacak demografik olayların da temellerini** oluşturmuştur.
- Türkiye'nin demografik özelliklerinin değişimi, toplumun geleneksel bir sosyo-ekonomik yapıdan daha karmaşık ve modern bir konuma geçişi sürecinde ve **oldukça kısa bir zaman diliminde** yaşanmıştır.
- Ülkenin heterojen yapısı düşünüldüğünde ülke genelinde **homojen ve eş zamanlı bir dönüşüm yoktur**.

Seçilmiş göstergelerle 65+nüfus

Türkiye’de 65+ yaşlardaki nüfus

Yaş gruplarına göre yaşlı nüfus, 2022

Gelecekte 85+ nüfus, %

Beklenen ömür

65 yaşa ulaştıktan sonra beklenen ömür ortalama 17.1 yıl

- Erkeklerde 15.3 yıl
- Kadınlarda 18.8 yıl

75 yaşa ulaştıktan sonra yaşanması beklenen ömür ortalama 10.4 yıl

85 yaşa ulaştıktan sonra yaşanması beklenen ömür ortalama 5.6 yıl

Cinsiyete göre 65+ nüfus, 2022-2060

		65+		
Toplam Nüfus (bin)		Toplam	Erkek	Kadın
2022	84 280	8 452	3 750	4 701
2040	100 331 233	16 374	7 452	8 922
2060	107 096	24 243	11 024	13 218

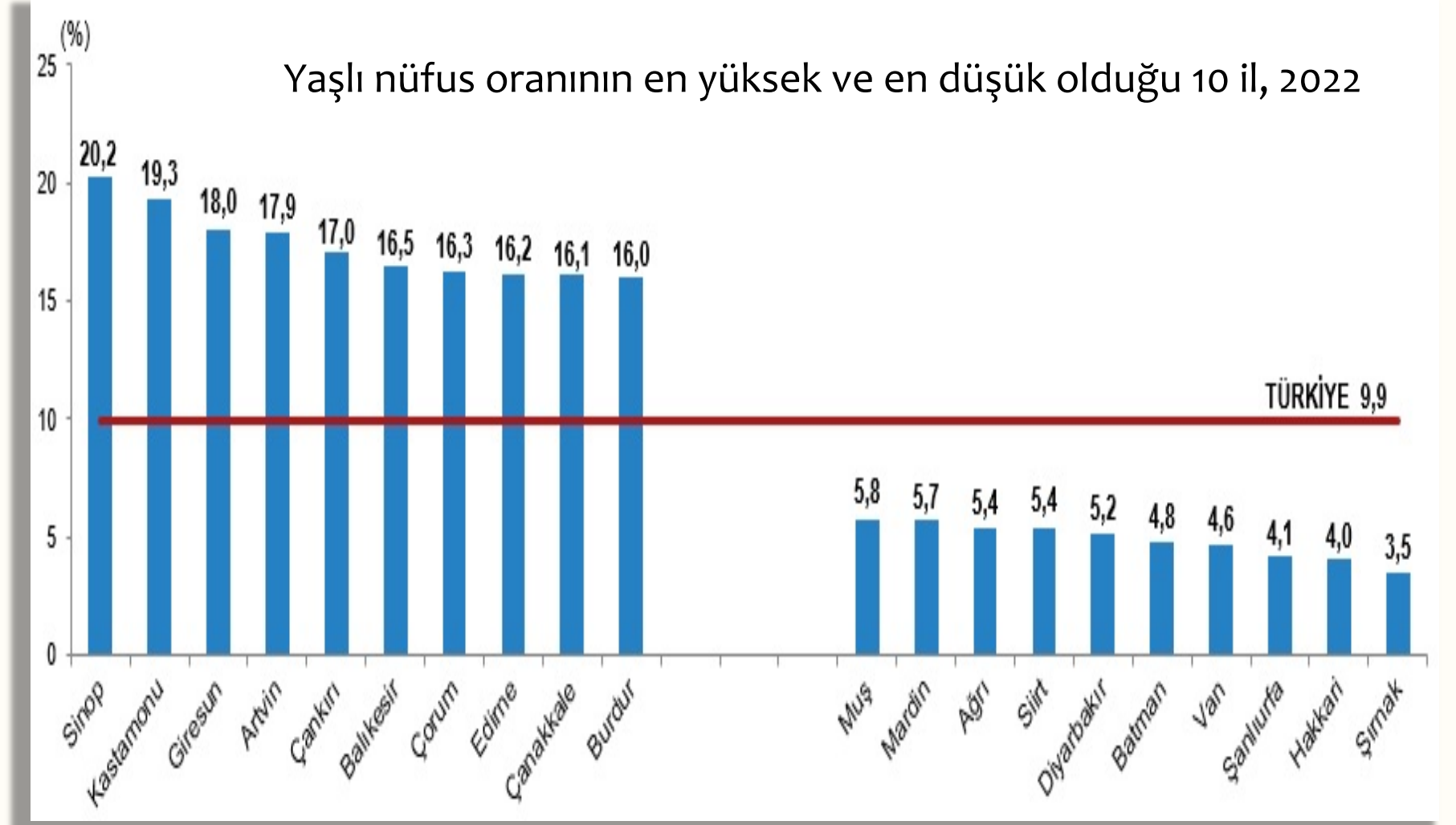
Toplam nüfustaki cinsiyet oranı 100.5 iken **yaşlı** nüfustaki **cinsiyet oranı 79,8**'dir.

Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı, 52 ilde %10+

Yaşlı nüfus oranı

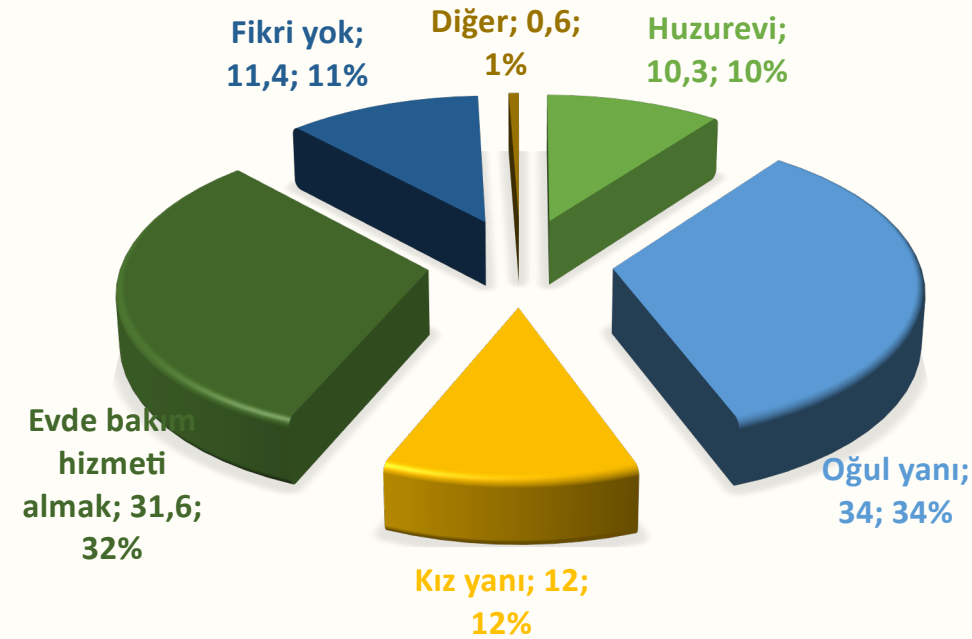
en yüksek il
Sinop (%20,2)

en düşük il
Şırnak (%3,5)

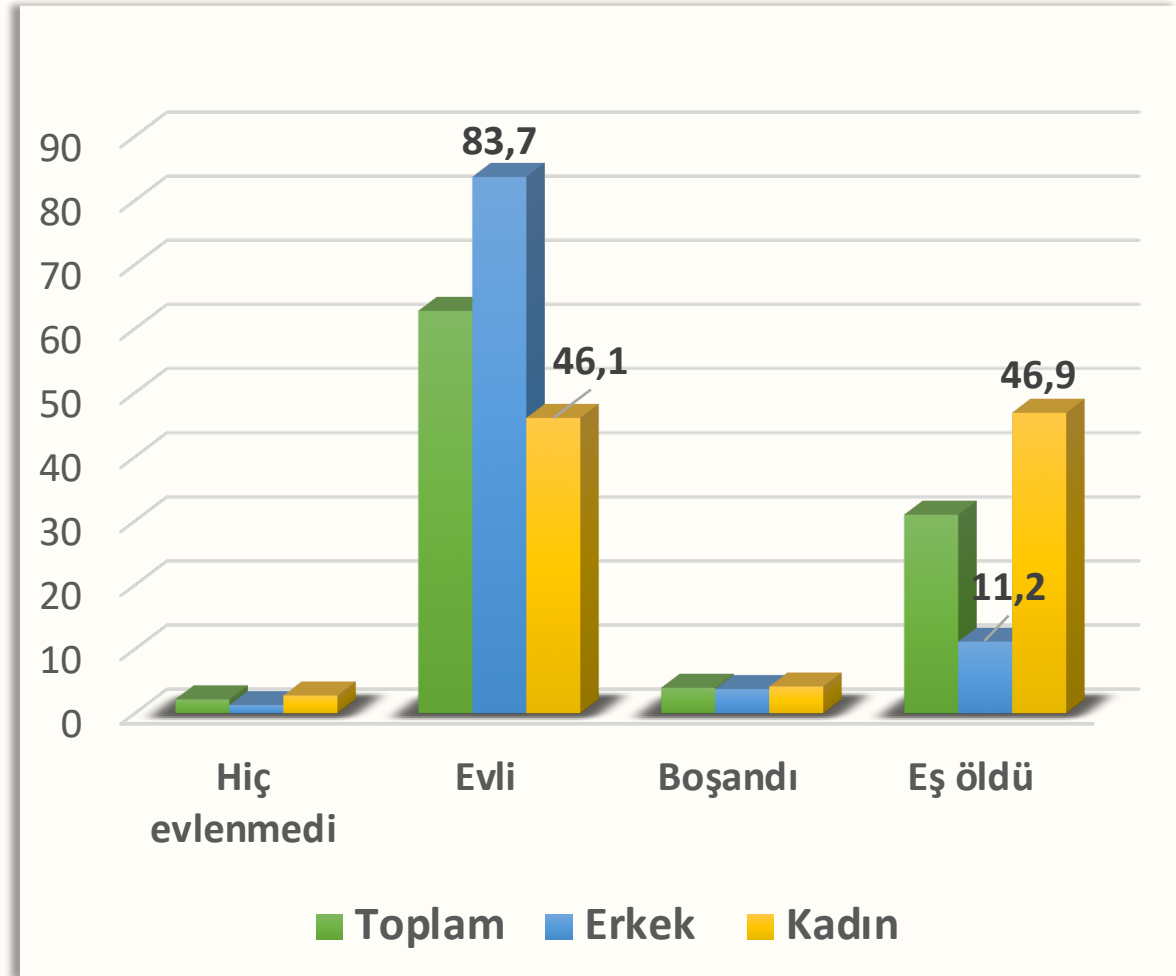

Demografik yaşlanma nicel değişimin ötesinde, yaşamı şekillendiren sosyal, ekonomik, kültürel, yönetsel yapıları etkileyen ve onlardan etkilenen bir değişimdir.

65+ nüfusun yaşam tercihi

65+ nüfusun medeni durumu (%), 2022

65+ yaştaki nüfusun sosyal ve ekonomik profiline ilişkin seçilmiş göstergeler (2021, 2022)

Yaşlı nüfusun yüzde **30,1'i kır** olarak sınıflandırılan yerlerde ikamet ediyor.

Hanelerin dörtte birinde en az bir yaşlı fert bulunmaktadır.

En az bir yaşlının bulunduğu **hanelerin %26'sında yaşlı yalnız yaşıyor**. Bu hanelerin %74,7'si yaşlı kadınların tek başına olduğu hanelerdir.

Türkiye'de **1 632 874 yaşlı tek başına** yaşıyor.

Eğitimde cinsiyet farkı:

❖ Yaşlı nüfusta okuma yazma bilmeyenlerin oranı %14,4

Okuma yazma bilmeyen yaşlı kadınların oranı %22.3 olup yaşlı erkeklerin oranından 5,3 kat fazladır.

Yaşlı erkek nüfusun oranı, eğitimin bitirilmiş tüm kademelerinde yaşlı kadın nüfusun oranından daha fazladır.

İşgücüne katılma oranı:

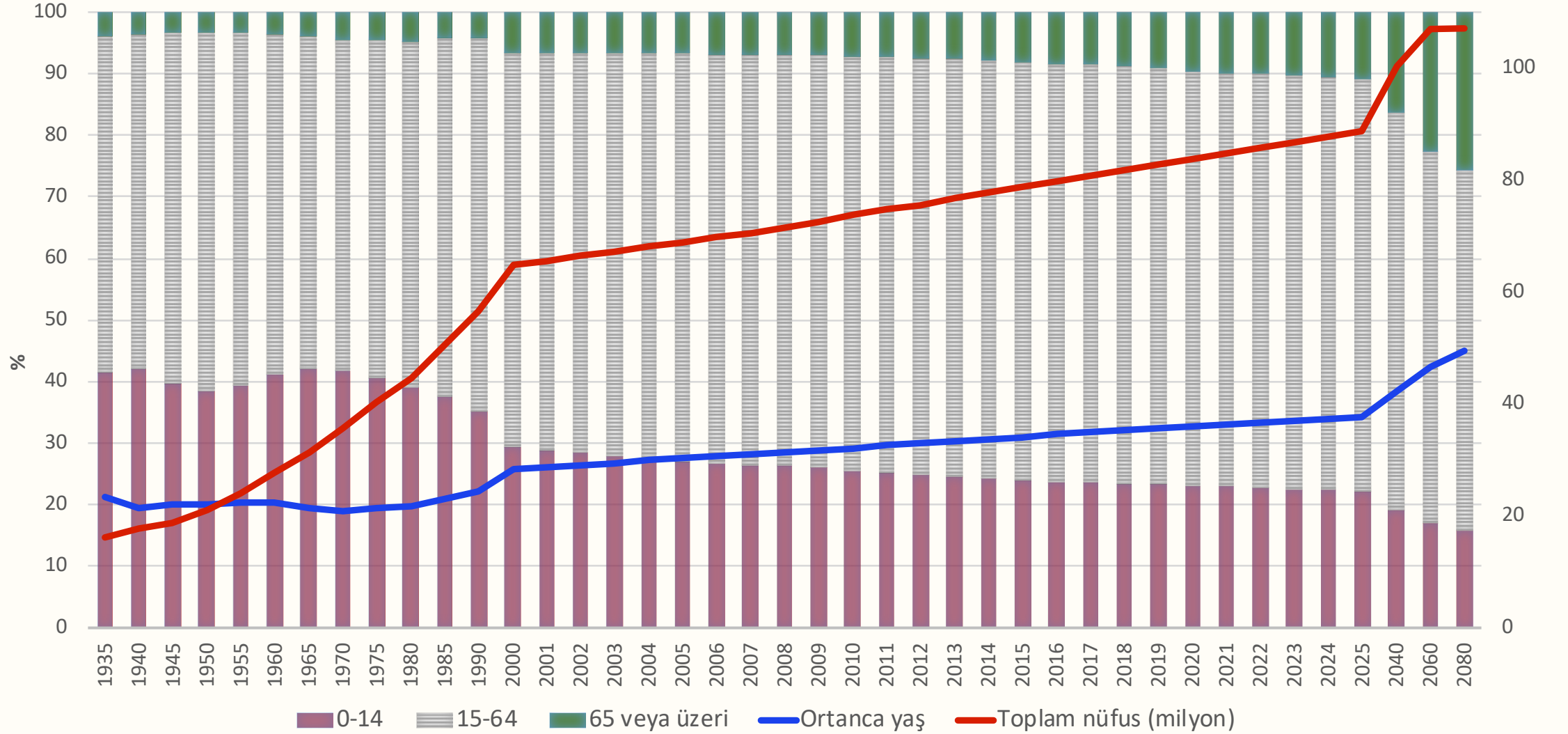
❖ Yaşlı nüfus için %11.3. Yaşlı erkek nüfusun %18.6'sı, yaşlı kadın nüfusun % 5,4'ü işgücünde

❖ Çalışan yaşlı nüfusun %64,3'ü tarım sektöründedir.

İnternet kullanımı:

❖ 2022 yılında 65-74 yaş grubu için %36,6; erkeklerde %43,8 kadınlarda %30,3

Toplam nüfus, ortalanca yaş ve yaş gruplarının yüzde dağılımı, 1935-2080

Türkiye, toplam nüfus içinde genç kuşakların payının oransal olarak azalmaya yüz tuttuğu, yaşlı nüfusun henüz çok büyük paya sahip olmadığı ve iktisadi üretken nüfus olarak nitelenen yaş grubunun ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma için fırsat sunduğu bir dönemdedir.

Ülkenin yaş yapısından kazanma zamanıdır.

Aklımızda bulunsun...

Nüfusun yüzyılın ortasına kadar kendi iç dinamiğiyle artmaya devam edeceği tahmin edilmektedir.

Yaş yapısından kazanma zamanıdır: Demografik yapı kalkınma açısından fırsat sunmaktadır; süre sınırlıdır ve bir kısmı kullanılmıştır.

Mevcut yaş yapısı nüfusun yaşlanacak olması gerçeğini işaret etmektedir

* Demografik değişimi öngörerek yaşlanan bir nüfusa uyum sağlamak önceden veri temelli politika oluşturmayı gerektirir.

Konut, istihdam, sağlık hizmeti/bakımı, sosyal koruma ve nesiller arası destekle ilgili olanlar da dahil olmak üzere yaşlı kişilerin ihtiyaçlarını hedefleyen yenilikçi politikalara yaşamın her alanı için ihtiyaç vardır.

Yaşam beklentisinde kadının avantajlı olması nedeniyle yaşlı kadın nüfusun erkeklerden daha fazla olacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

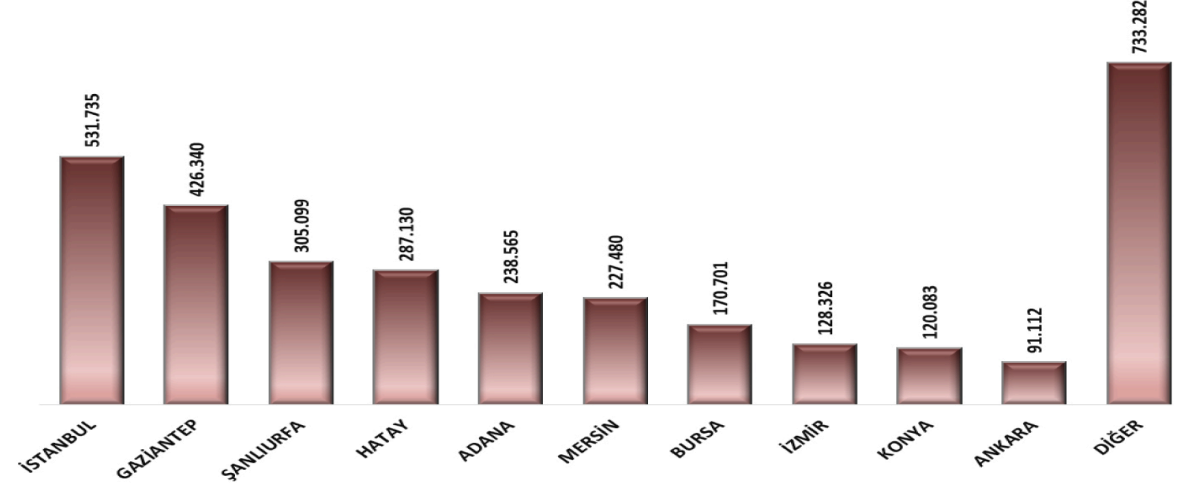
Ülkenin heterojen yapısı ve demografik dönüşümün eş zamanlı olmayışı dikkate alınmalıdır.

...Aklımızda bulunsun

Genç kuşaklara yatırım yapmak geleceğin yaşlısını planlamaktır

- **Geleceğin yaşlıları bugünün genç kuşaklarıdır**; onları yaşlılığa hazırlayan, aktif yaşlanan, sosyal dışlanma yaşamayan, kuşaklararası iletişimden yararlanan güçlü yaşlı kuşaklar olmalarını sağlayacak **politikalara ihtiyaç** vardır.
- Gelecek yaşlı kuşakların **ihtiyaçları** bugünden **farklı** olacaktır.
- Her yaşın tüketimi/tasarrufu farklı olduğundan, **yaş yapısının farklılaşmasının getireceği değişikliklere hazırlıklı** olunması gerekmektedir.
- Artan yaşlı nüfus oranıyla birlikte **sosyal güvenlik ve emeklilik sistemlerinin** sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.
- Veri önemlidir. Günün değerlendirilmesi, geleceğin biçimlendirilmesi için **geçerli, güvenilir, zamanında, kendi kültürü çerçevesinde ve karşılaştırılabilir** yapıda veri önemli

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURIYELİLERİN
İLK 10 İLE GÖRE DAĞILIMI

*26.10.2023 tarihi itibarıyla

Göç: Geçici koruma konumundaki Suriyeli nüfus

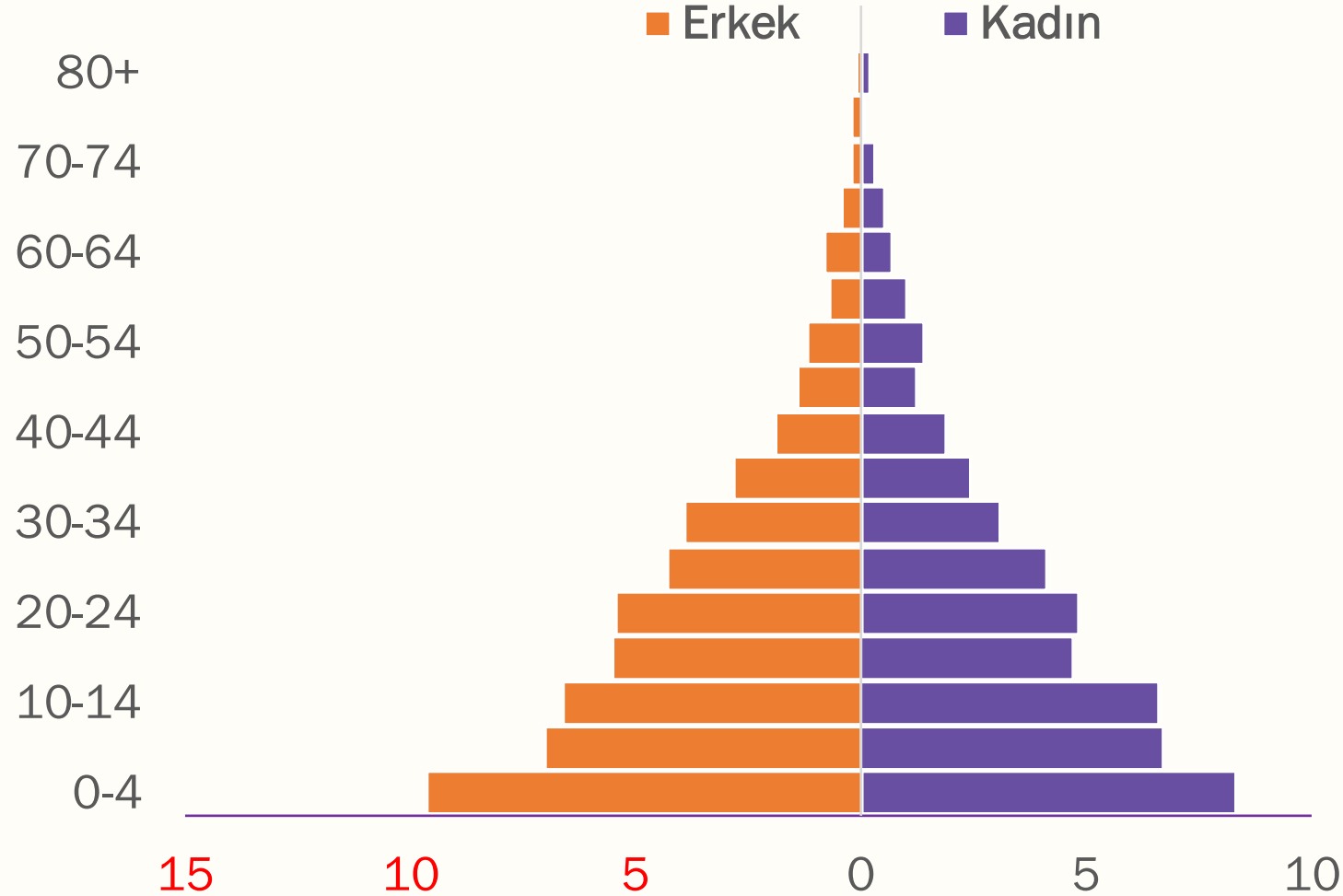
Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli nüfus 3 259 853
(6.10.2023)

7 ilde 9 barınma merkezi 74 381

Hanehalkı Nüfusunun Yaş Yapısı

2018 TNSA Suriyeli Göçmen Örneklemi

Ortalama hanehalkı büyüklüğü: 6.0

<15 yaş çocuklar %45

15-64 yaş, %53

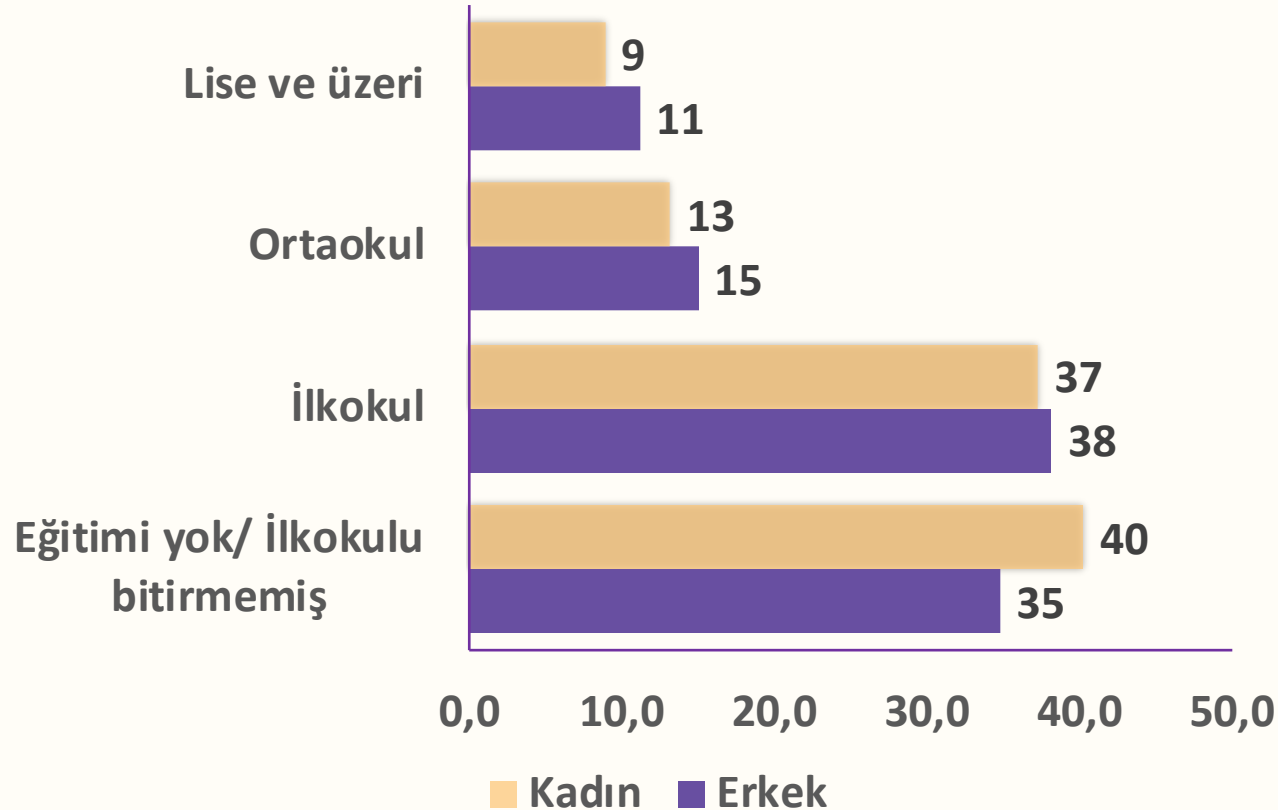
65+ yaş, %2

10-19 yaş (adölesan) %23

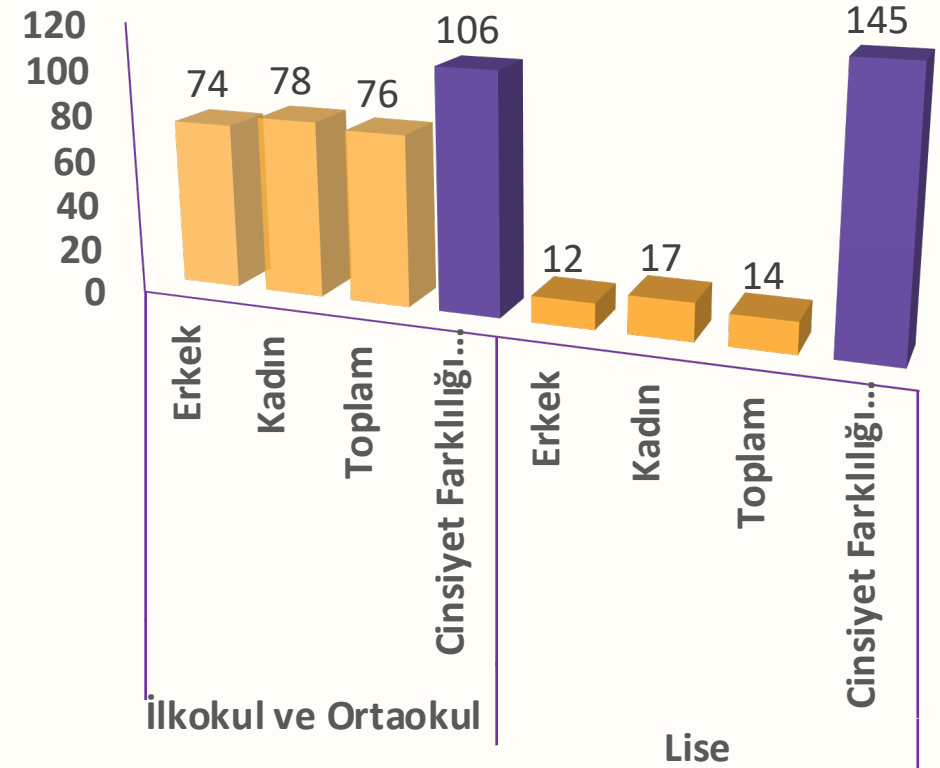
Eğitim Göstergeleri

2018 TNSA Suriyeli Göçmen Örneklemini

Hanehalkı Nüfusunun Eğitim Durumu (6 ve üzeri yaşlar)

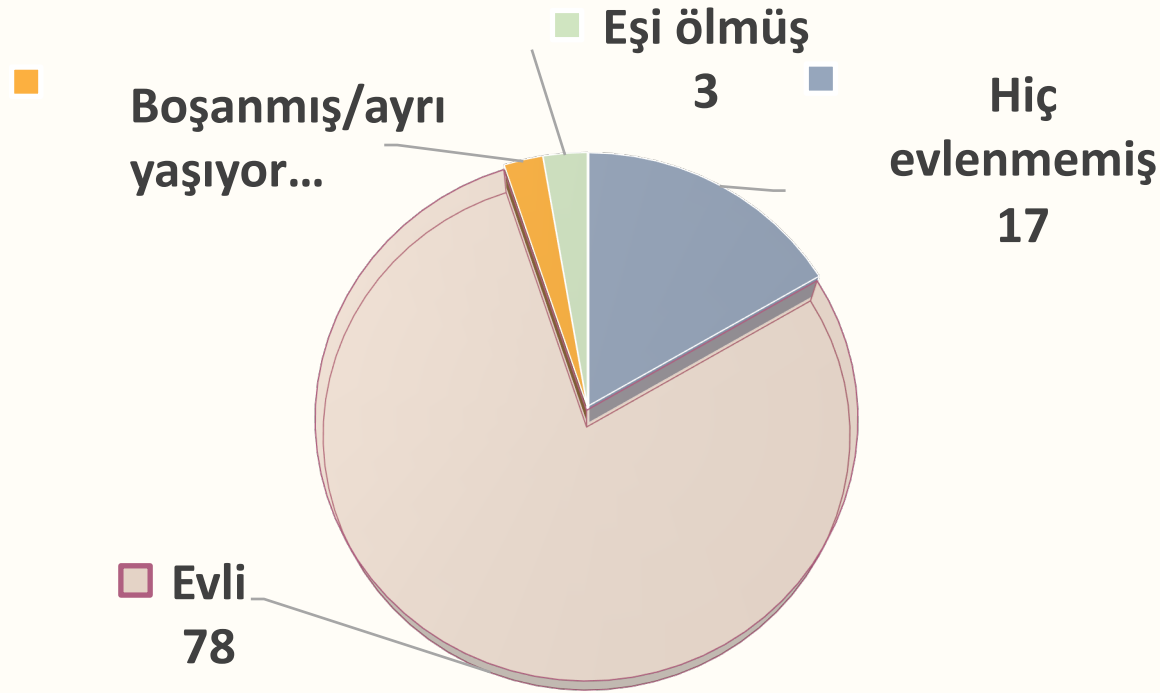
Okullaşma Oranları

Kadınların bazı Özellikleri

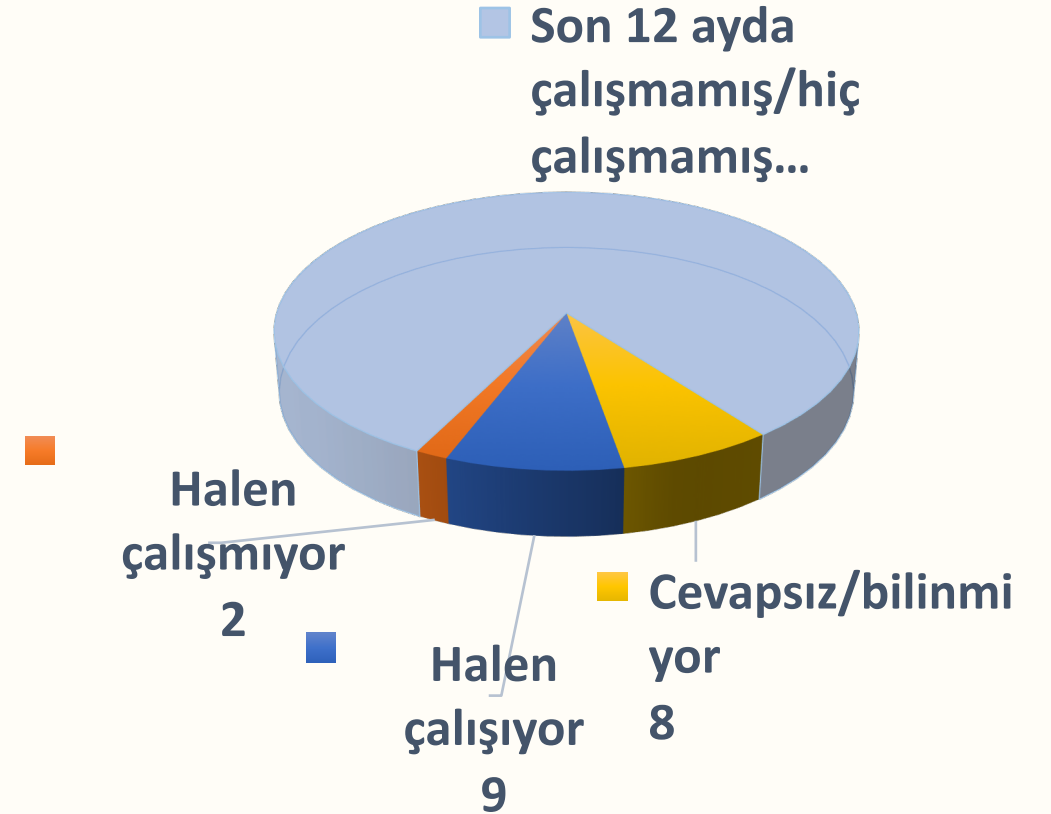
2018 TNSA Suriyeli Göçmen Örneklemini, 15-49 Kadın

Medeni Durum

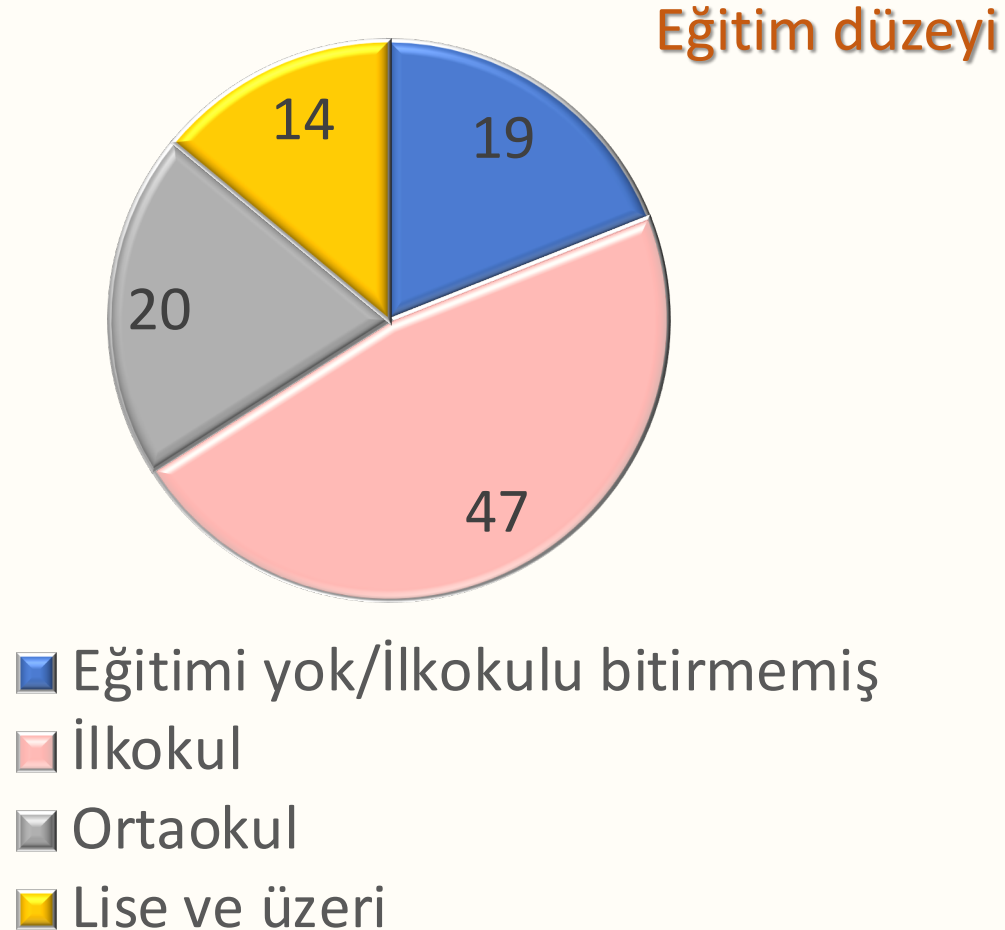
25-49 yaş grubunda ortalama ilk evlilik yaşı 19, %38'i 18 yaşından, yarısından fazlası ise 20 yaşından önce evlenmektedir.

Çalışma Durumu

Kadınların bazı Özellikleri

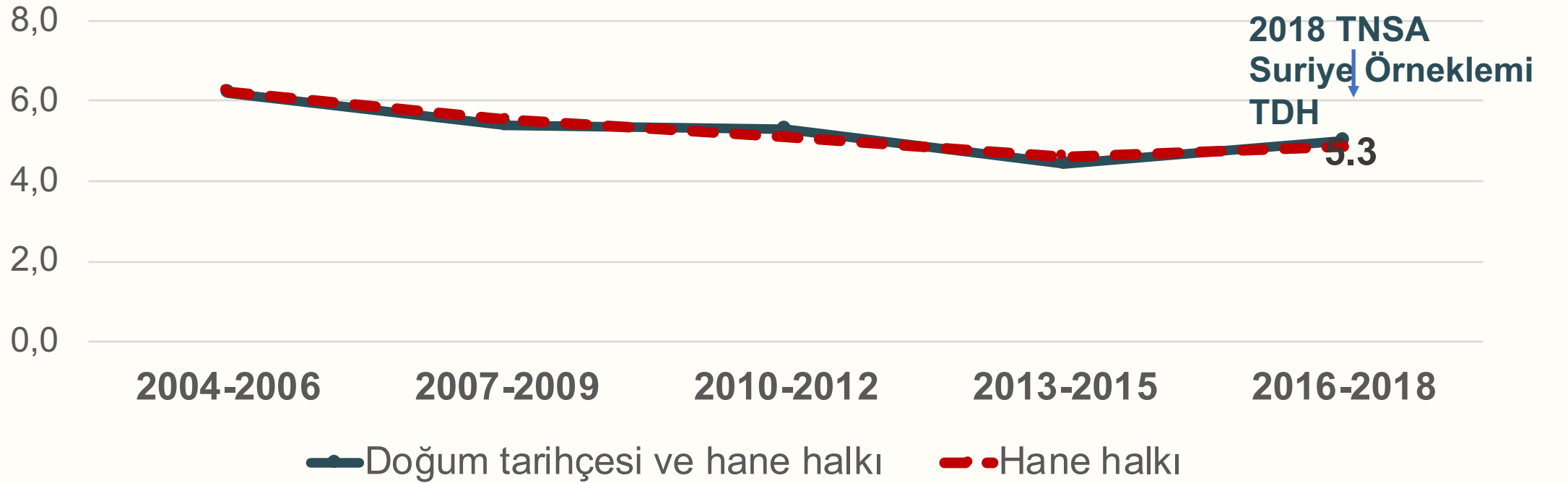
2018 TNSA Suriyeli Göçmen Örneklemi, 15-49 Kadın

Genel olarak kadınların %78'i
okur yazar

Eğitimi olmayan veya ilkokul veya
ortaokul tamamlamış kadınların
%47'si kartın üstündeki cümlelerin
tamamını okuyabilirken,
%11'i bir kısmını,
%22'si ise hiç okuyamamaktadır.

TDH tahmini – 3 yıllık

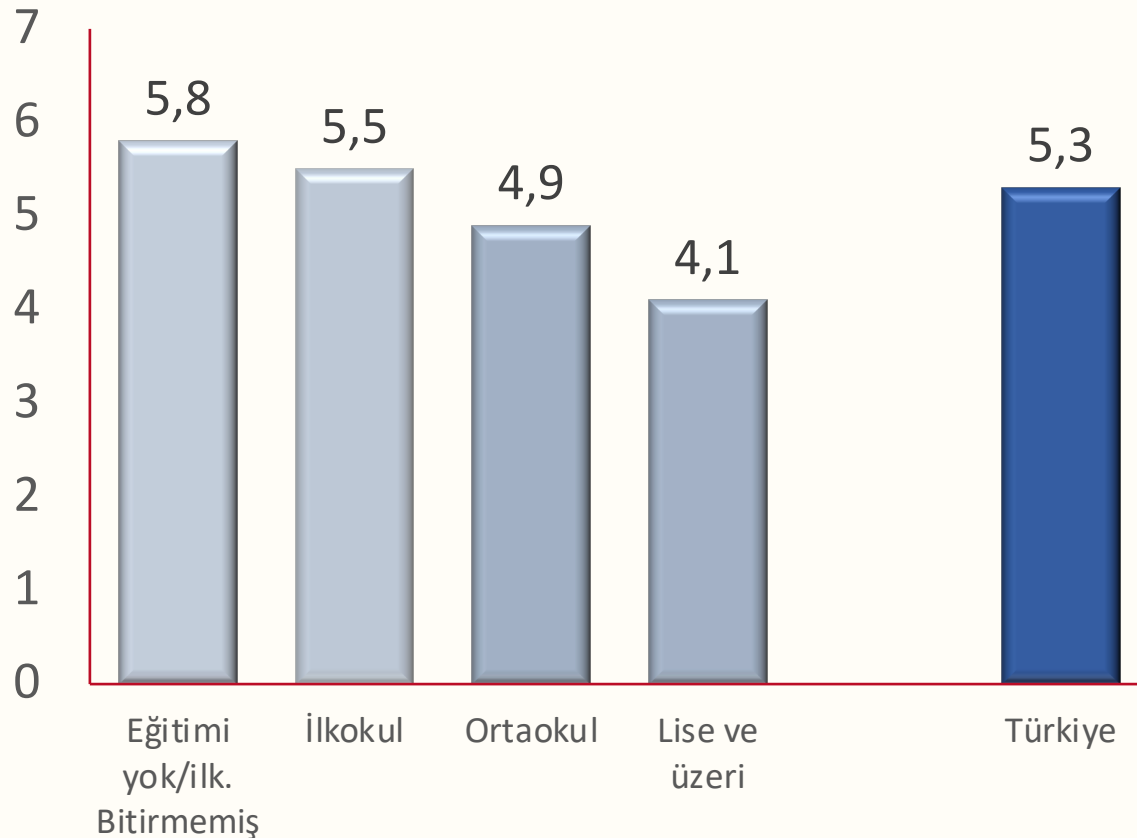
Çağatay P., Keskin F. ve Ergöçmen B. (2020). Fertility Behavior of Syrian Women in Turkey: The Crosscut of Intention and Regulation in Syrian Refugees in Turkey. Syrian Refugees in Turkey, A Demographic Profile and Linked Social Challenges içinde

Doğurganlık hızları

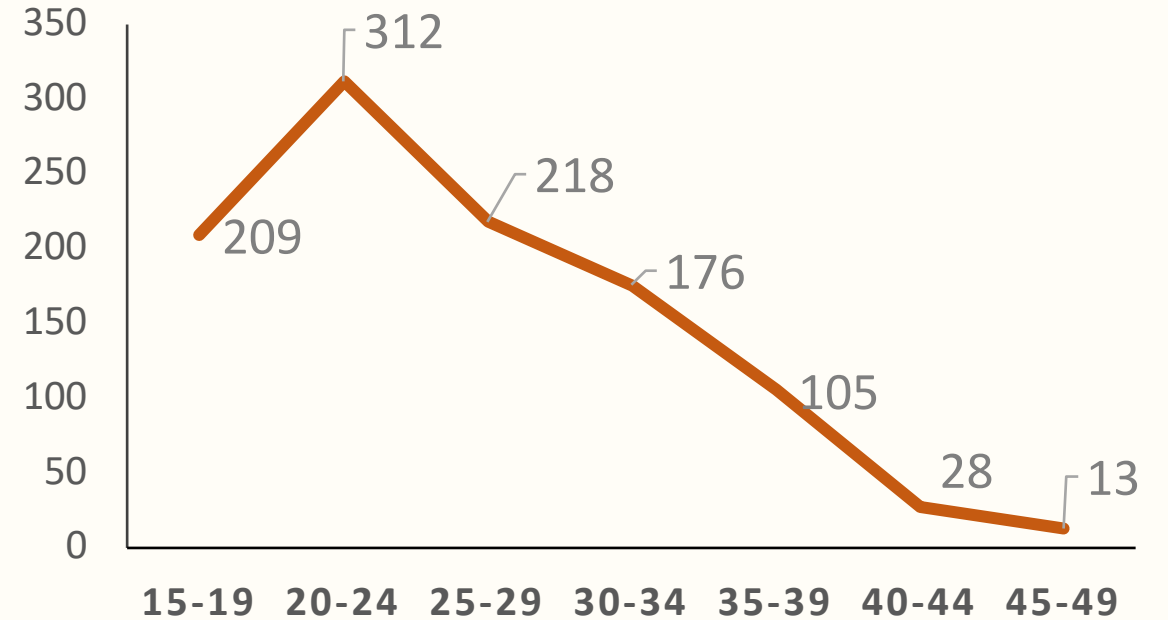
2018 TNSA Suriyeli Göçmen Örneklemi

Doğumların %64'ünde yeterli sayıda (4+) doğum öncesi bakım alınmıştır.
Son 5 yıldaki doğumların %27'si sezaryen doğumdur.

Toplam Doğurganlık Hızı

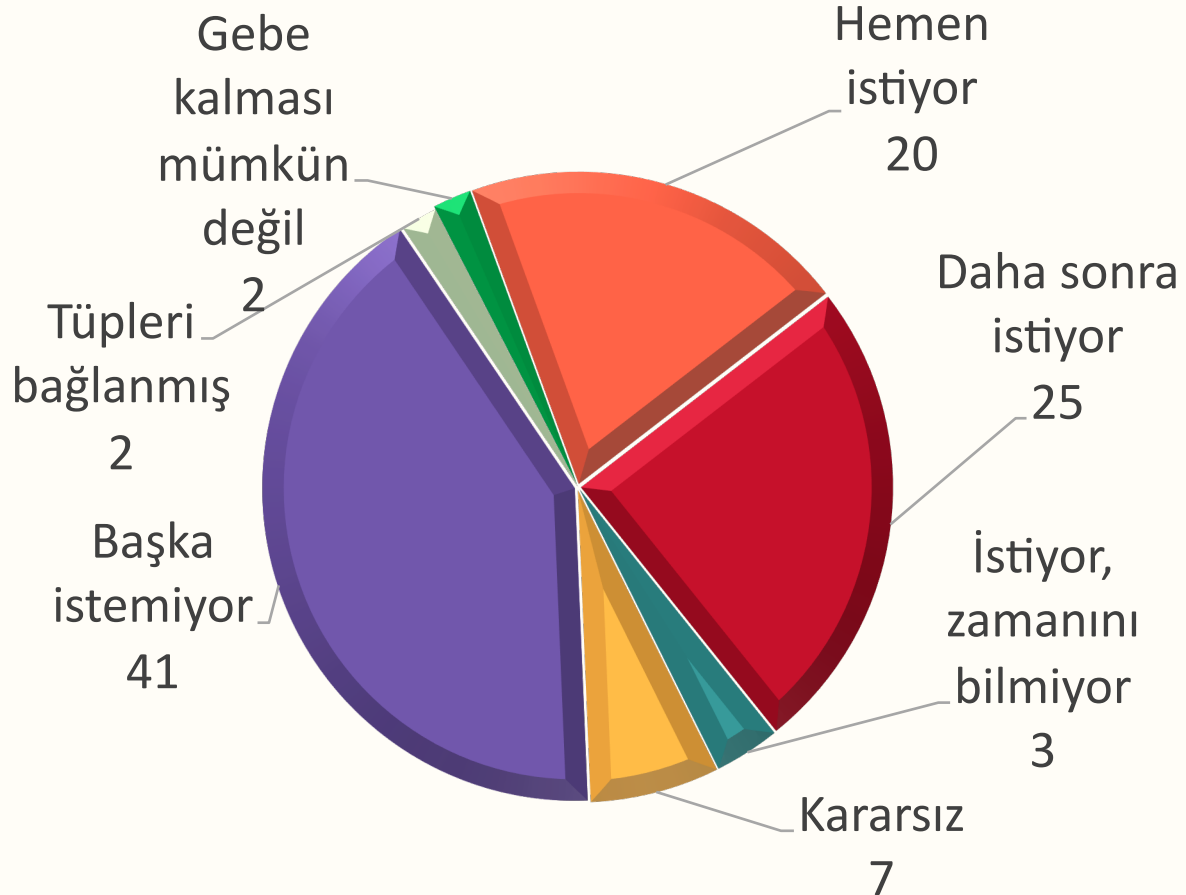

Yaşa özel doğurganlık hızı

Diğer doğurganlık göstergeleri

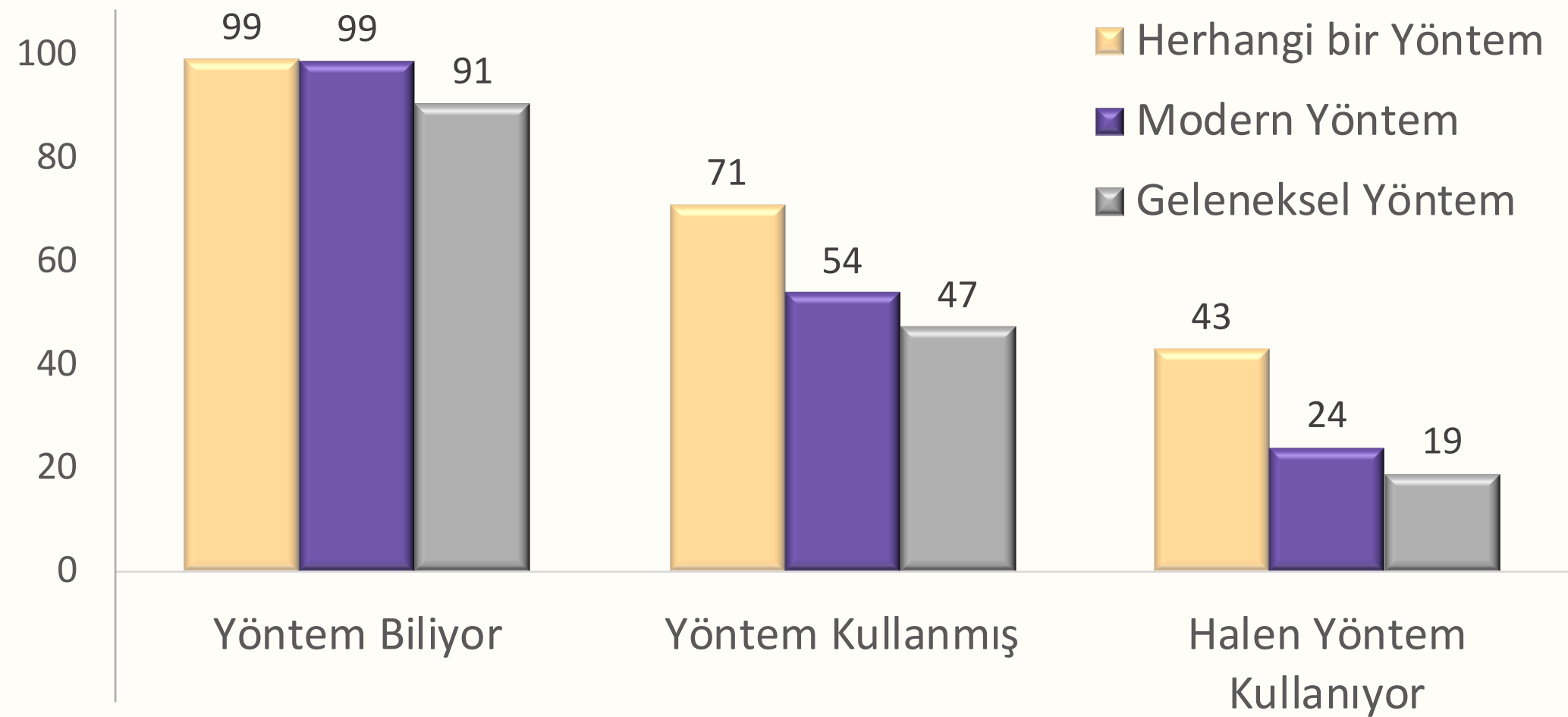
2018 TNSA Suriyeli Göçmen Örneklemi

- Ortanca ilk evlenme yaşı: 19,3
- Ortanca ilk doğum yaşı: 21,4
- Adölesan evlilikler: %49
- Adölesan annelik: %39
- İdeal çocuk sayısı (evli kadınlar): 4,1

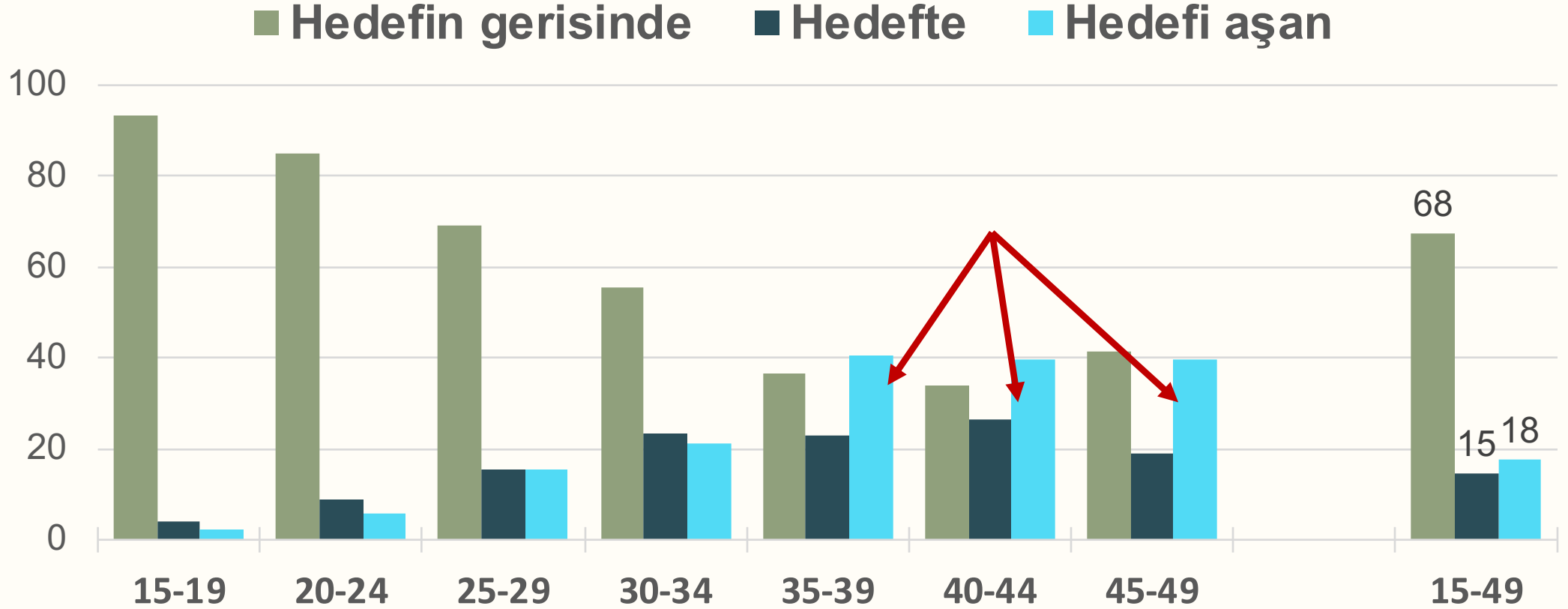
Gebeliği Önleyici Yöntemleri Bilme ve Kullanma

2018 TNSA Suriyeli Göçmen Örneklemini

Doğurganlık hedeflerine ulaşma

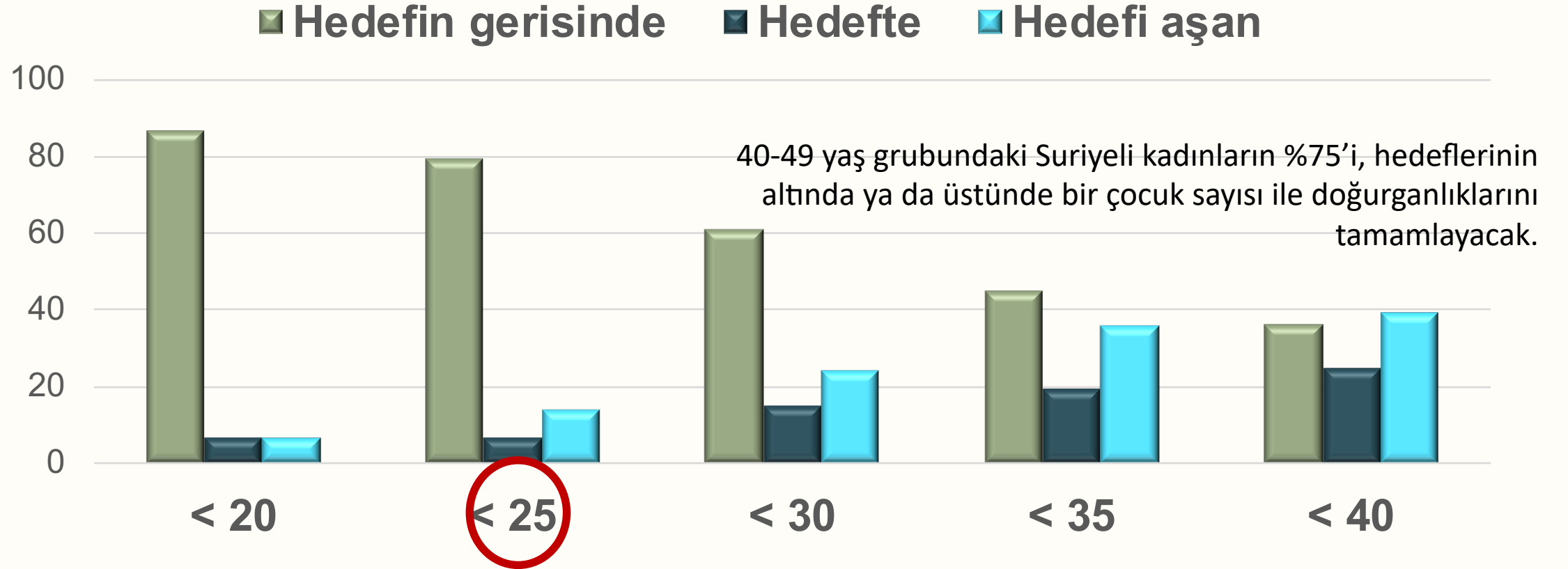
15-49 kadınlar

Çağatay P., Keskin F. ve Ergöçmen B. (2020). *Fertility Behavior of Syrian Women in Turkey: The Crosscut of Intention and Regulation in Syrian Refugees in Turkey. Syrian Refugees in Turkey, A Demographic Profile and Linked Social Challenges içinde*

Doğurganlık hedeflerine ulaşma 40-49 kadınlar

2018 TNSA Suriyeli Göçmen Örneklemi

Çağatay P., Keskin F. ve Ergöçmen B. (2020). *Fertility Behavior of Syrian Women in Turkey: The Crosscut of Intention and Regulation in Syrian Refugees in Turkey. Syrian Refugees in Turkey, A Demographic Profile and Linked Social Challenges içinde*

Bitirirken...

Türkiye hala mevcut demografik nitelikleri ile sahip olduğu yaş yapısından avantaj sağlayacağı, elverişli bir konumdadır.

Çocuk ve genç yaşlardaki bağımlı nüfusun payının küçülmesi, bu yaş kuşaklarına yapılacak eğitim, sağlık ve alt yapı gibi yatırımların payının azalmasına imkân vermekte, böylece kalkınmayı ve refahı sağlayacak yatırımlar için daha fazla kaynak kullanılma olasılığını artırmaktadır.

Ne var ki bu yaş yapısının belli bir süre için sahip olunabilecek bir avantaj olması, bu sürenin bir kısmının kullanılmış olması ve nüfusun yaşlanacak olması diğer gerçekliklerdir.

Nüfus artışının sorun olarak nitelendiği dönemlerden, doğurganlık düzeyinin azalan bir eğilim gösterdiği ve nüfusun yaşlanması gerçeğinin önümüzde durduğu zamanlara ulaşmış durumdayız.

Kaynaklar

- Çağatay P., Keskin F. ve Ergöçmen B. (2020). Fertility Behavior of Syrian Women in Turkey: The Crosscut of Intention and Regulation in Syrian Refugees in Turkey. Syrian Refugees in Turkey, A Demographic Profile and Linked Social Challenges içinde, A. Çavlin (Ed.), Routledge.
- Ergöçmen B.A. ve Keskin F. (2022). Türkiye Nüfusunun Değişimi, Türkiye'de Nüfus ve Toplum içinde, M. F. Aysan (ed.), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 59-88
- Ergöçmen AB. (2019).Demografik Yapıdan Kazanma Zamanı: Demografik Temettü, YÖK Yüksek Öğretim Dergisi, Sayı 13, s. 22-25
- TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022. Haber Bülteni, Sayı:49685, Yayın tarihi: 06 Şubat 2023
- TÜİK İstatistiklerle Yaşlılar, 2022. Haber Bülteni, Sayı:49667, Yayın tarihi: 17 Mart 2023
- TÜİK, İstatistiklerle Gençlik, 2022. Haber Bülteni, Sayı:49670. Yayın tarihi: 17 Mayıs 2023
- United Nations (UN) Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2022). World Population Prospects 2022: Summary of Results. UN DESA/POP/2022/TR/NO. 3
- DİE 1995. Türkiye Nüfusu, 1923-1994. Yayın No.1839

**Cumhuriyetimizin ilk yüzyılından
nicelerine...**

NİCİLERİNE...